

ONZE TAAL

5

2021

Laaggeletterdheid
in de praktijk

Onderwijs: tien-
minutengesprekken;
thuis lesgeven

Van *ópdat* naar *opdát*:
een accentverschui-
ving betreft

Hoe schrijf je
een liedtekst?

**van € 19,95
voor € 14,95**

Wie zegt wat waar?

Regionale taal in Nederland en Vlaanderen

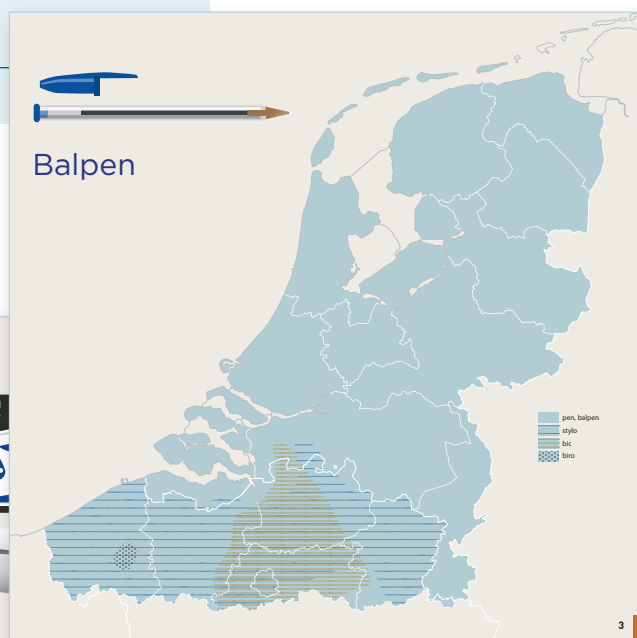
Al die variatie binnen het Nederlands wordt gepresenteerd op een wat groter formaat (20 × 20 cm.), in mooie, duidelijke kaarten, die puntig en helder worden toegelicht en uitgelegd door de streektaaldeskundigen van de Stichting Nederlandse Dialecten. Een boek voor taalliefhebbers, maar ook voor iedereen die geïnteresseerd is in de cultuur van de regio.

Speciale intekenprijs voor abonnees van *Onze Taal*

van € 19,95
voor € 14,95

Teken vóór 1 juni in op www.onzetaal.nl/intekenen — dan ontvangt u een kortingscode zodra het boek is verschenen (half juni).

Stukje geschiedenis
Schrijven met inkt doen we al sinds de middeleeuwen. Aanvankelijk gebeurde dat met een ganzenveder. Daar zaten nadelen aan, want je moest aan een tafel of lessenaar zitten om netjes en vlekkeloos te kunnen schrijven – en dat veranderde niet toen metalen pennen de vogelvieren vervingen. De latere vulpennen hadden als voordeel dat je geen inktpot meer nodig had, maar die waren ook niet perfect, en bovendien duur. De komst van de balpen in de jaren vijftig en zestig betekende een kleine revolutie, want inktpot, lessenaar en vloeipapier waren niet meer nodig. En bovendien was

Duitsland had moeten ontvluchten, kwam hij in Argentinië terecht, waar hij zijn uitvindings verder ontwikkelde en op de markt bracht. Daarna ging het steeds sneller: Engelse en Amerikaanse bedrijven begonnen balpennen te produceren, maar pas toen de Fransman Marcel Bich (1914-1994), alias 'monsieur Bic' (zonder h, voor het gemak van de Engelsen), het ontwerp verbeterde, kwam het grote succes. De bic of weqwerbalpen was geboren.

De balpen zoals we die nu kennen, is dus pas in de jaren vijftig in gebruik gekomen, maar heeft sindsdien razendsnel zijn vaste

4 INGMAR HEYTZE

“Tralala is even goed”

Hoe schrijf je een liedtekst?

14 WARDA EL-KADDOURI

Als je de post niet meer opent

Laaggeletterdheid in de praktijk

18 ROOS DE BRUYN

In tien minuten naar een bondgenootschap

Regels van het spel [2]: tienminutengesprekken

22 LOTTE WIJBRANDS

“Hoi mevrouw we hadden een paar vragen”

Corona maakt het lesgeven steeds informeler

26 JOOP VAN DER HORST

Van *ópdat* naar *opdát*

Een accentverandering betrapt

EN VERDER

25 Frank Jansen: hoe *tijgen* *togen* werd

RUBRIEKEN EN SERIES

- 7 Verenigingsnieuws
- 8 Lezerspost
- 9 #onzetaal: ernstig ziek, maar
geen grafstemming
- 9 Ype
- 10 Nieuws
- 12 Taalloket
- 17 Wat zeggen ze waar: *enerverend*
- 21 Register: *klits klets* en *klisklas*
- 24 Taaltoestanden: de juiste namen
- 25 Tekstsnijders: dankwoord
- 28 Onderzocht: de grammatica van
Nederlandse Gebarentaal
- 29 Vertaaltaal: wit beroep
- 29 Witteman: *de tijd hebben*

- 30 Etymologie: *elften* en *finten*;
Chemelot; *weten waar Abraham
de mosterd haalt*
- 32 Open podium
- 33 Ontleedmysteries: *verzoeken*
- 33 Typisch Vlaams: de steen in de
spellingpoel
- 34 Boeken
- 35 Nieuw in het Nederlands: Marisol
Londoño Montoya
- 35 Taalquiz
- 36 Ruggespraak

blz. 33
wij
lachten

“Tralala is even goed”

Hoe schrijf je een liedtekst?

Voor dichter Ingmar Heytze zijn liedteksten een persoonlijke fascinatie én een probleem. Hij zou ze moeten kunnen schrijven, maar het lukt zelden. Wat gaat er mis? Hij gaat te rade bij een paar van zijn grote voorbeelden: Jeroen van Merwijk, Spinvis en Bertolf.

INGMAR HEYTZE

Illustraties: Olivier Heiligers

We schrijven midden jaren zeventig. In een rijtjeshuis zit een jongetje met een helm van stroblond haar en een enorme koptelefoon op zijn hoofd te luisteren naar de platenkast van zijn moeder. Die bestaat uit cabaret en Nederlandstalige liedkunst: live-registraties van Don Quishocking, Cabaret Ivo de Wijs, Neerlands Hoop, Gerard Cox en Frans Halsema, en studioplatten van Herman van Veen, Boudewijn de Groot en vele, velen anderen.

Het jongetje ben ik. Jaren later, als ik op mijn vijftiende mijn eerste gedichten begin te schrijven, kom ik er pas achter dat ik, door die jeugd tussen de schelpen van een roomwitte Sansui SS-2-koptelefoon, veel kennis heb opgedaan van het mooiste werk van de beste Nederlandse tekstdichters uit de vorige eeuw, onder wie Willem Wilmlink, Jan Boerstoele, Lennaert Nijgh, Rob Chrispijn, Hans Dorrestijn, Drs. P en Annie M.G. Schmidt. Later komen daar onder anderen Jeroen van Merwijk, Kees Torn, Theo Nijland en Maarten van Roozendaal bij.

Kortom, een groot deel van de dichters van wie ik hartstochtelijk hou, schrijft liedjes. Omgekeerd beschouw ik veel van de liedjesschrijvers die ik graag hoor, als dichters. Ze streven net als ik naar lyriek, een goed narratief, een bepaalde helderheid, ritme, klank, humor. Het is niet overdreven om te zeggen dat muziek de hartslag is van alles wat ik als dichter doe.

Intussen lukt het me zelden om zelf liedjes te maken. Ik heb vaak genoeg de kans gekregen van geweldige artiesten voor wie ik dolgraag iets moois had geschreven, maar in de praktijk lukt het bijna nooit. Ik kan rijmen en dichten zonder mijn hemd op te lichten, maar als ik een liedje wil schrijven schiet ik in een kramp waar ik niet meer uit kom. Wat kan er anders? Wat moet ik leren? Wat doe ik verkeerd?

MUMMEL

Jeroen van Merwijk (1955-2021) was een van de grootste liedjesschrijvers uit het Nederlandse cabaret. In oktober 2020 zegt hij in de podcast *Ervaring voor beginners* van Theo Maassen: “Een liedje is een ingedikte conference, en een goeie conference is een soort liedje. (...) Ik schrijf altijd vanuit een zin: ‘Alle mannen moeten dood’, ‘Moet je maar geen lul zijn’, ‘Het domste ter wereld is een kat’ ... Ik weet meestal meteen: o, dat is een leuk onderwerp. Dan is het een kwestie van zitten en rijmen, en talent. Dat kun je niet kopen. (...) Dat is het nadeel van ons vak: je kunt het of je kunt het niet.”

Dat lijken me goede tips: werken vanuit een regel, meestal een refreinregel gezien de voorbeelden, en hopen dat je het kunt. Maar hoe zit dat bij teksten voor popmuziek? In de podcast *Woeste meuk* gaan Nico Dijkshoorn en Tim Knol op bezoek bij Erik de Jong, beter bekend als Spinvis. Dijkshoorn verklaart zich een groot fan van de tekst van het nummer ‘Bagagedrager’. De Jong reageert: “Ik heb niets te zeggen in die teksten, hè. Ik bedoel: ik heb die groove, ik heb die bas, ik heb de melodie op een gegeven moment, dan heb ik een mummel, zo’n neptekst ... Daar doe ik heel veel mee. Als ik echt eerlijk ben, moet ik eigenlijk die neptekst uitbrengen, gewoon die fonetische neptekst. Maar op een gegeven moment ga je echt woorden maken, want je moet toch iets te zingen hebben. Maar daar is het me nooit om begonnen.”

Nico Dijkshoorn: “Ik val bijna achterover. Dus je had liever iets anders gemompeld?” Erik de Jong: “Nee, dat is niet waar. Maar ‘tralala’ is even goed. (...) Het gaat om het levensgevoel. Dat zit al in de muziek, de tekst is bedoeld om dat te versterken.”

STEM EN GITAAR

Neptekst zingen in plaats van een regel uitwerken! Mogelijk ben ik hier gestuit op het verschil tussen cabaretliedjes – eerst de tekst; de muziek komt later wel – en popmuziek: precies omgekeerd. Ik besluit contact te zoeken met Erik de Jong. De volgende ochtend vind ik een e-mail die hij in het holst van de nacht heeft verstuurd: “Muziek is klank, en je stem is gewoon een muziekinstrument. Weliswaar een heel bijzonder soort, want je kunt er beelden mee oproepen, maar evengoed gaat een liedje vooral over klank, waaronder de klank van woorden. Zoals je zelf goed weet, kun je woorden en zinnen op eindeloos veel manieren uitspreken, interpreteren, ritme geven, of juist niet. Dat is allemaal muzikale informatie die niet in de geschreven tekst is te vinden. Er zit een wereld tussen hoe mensen spreken en hoe ze schrijven.”

“Als het gaat om jouw specifieke probleem: eigenlijk zou je de schrijver in jezelf even moeten uitzetten. Die komt altijd wel weer zijn gelijk halen, maar in het begin moet hij maar even gaan fietsen. Zorg dat je alleen een stem en een gitaar en een ritme bent – een lichaam, zeg maar. Neem alles meteen op, gewoon op je telefoon, je stem en gitaar. Luister naar je stem, niet naar de voor-

Jeroen van Merwijk: “Ik schrijf altijd vanuit een zin, zoals ‘Alle mannen moeten dood’, ‘Het domste ter wereld is een kat’.”

den of hun betekenis, maar naar het geluid van de stem. Er is geen mooi of lelijk. En herhaal. Herhaal woorden, herhaal zinnen. Zing ze gerust drie keer achter elkaar. Drie keer zul je iets anders lijken te bedoelen. Zoveel liedjes worden volgepropt met lettergrepen! Ze barsten gewoon uit hun voegen van betekenisdrift. Maak in plaats daarvan ruimte voor klank. Zwijgen is spreken. Enfin, zo lul ik rustig nog een paar uur door ... Succes!”

AFWASSEN

Zanger-tekstschrijver Bertolf zit voor een wand van gitaarkoffers als ik hem op het videoplatform Whereby tref. Hij heeft wel even tijd om uit te leggen hoe hij liedjes schrijft – meestal in het Engels, hoewel hij met Kasper van Kooten het onderschatte Nederlandstalige album *Harde noten* uitbracht. “Het begint bij mij meestal met muziek, en dan schrijf ik de teksten vanuit de klanken die ik al in het nep-Engels zing. Ik begin met de spui-fase, waarin ik bijvoorbeeld een stuk of twaalf liedjes opneem: gewoon de hele dag met een microfoon liedjes improviseren. Dan ga ik wat eten, afwassen, een beetje leven zeg maar – en daarna ga ik terugluisteren. Tegen die tijd ben ik alles weer vergeten wat ik die dag

gemaakt heb, dus dan kan ik alles weer redelijk onbevooroordeeld aanhoren en een selectie maken. Ik geloof nog steeds dat het een beetje mee moet zitten bij een goed liedje. Het universum moet het willen, als dat niet te vaag klinkt.”

Ik werp tegen dat hij het universum wel alle kans geeft, als hij twaalf liedjes achter elkaar improviseert. Bertolf: “Je moet er gewoon dagen voor plannen, en er dan ook voor gaan zitten. Anders gebeurt er bij mij ook niks. Verder is het een kwestie van opletten. Er schiet me weleens een zinnetje te binnen dat ik dan opschrijf, zonder muziek. Dat sla ik op in een documentje. Als ik vastzit bij het schrijven van een tekst, pak ik die documentjes erbij, en dan vind ik weleens iets wat past. Ik

Spinvis: “Luister naar je stem, niet naar de woorden of hun betekenis, maar naar het geluid van de stem.”

ben nu af en toe in het Nederlands aan het schrijven. Het gevaar daarbij is dat het té direct wordt, ook omdat iedereen het meteen kan begrijpen. In het Engels kun je je meer permitteren – je hoort nog steeds de muziek eerst. Bij het Nederlands voel ik de behoefte om iets meer afstand te scheppen en daardoor meer aandacht te vragen voor de melodie.”

“Ik ben er lang tegenaan gelopen dat ik een goed couplet had, en dan was het: oké, en nu? Dan moest het refrein nog komen, datgene waar het dan over moest gaan, maar dan was het liedje eigenlijk alweer op. Dus nu probeer ik mijn goede ideeën te bewaren voor later en dan terug te werken. Maar het blijft in ontwikkeling, ik leg me niet vast op één manier. Het zou ook niet goed zijn als je denkt: nu heb ik het systeem, zo ga ik het voortaan doen. Dan neemt het ambacht het over en verras je jezelf niet meer.”

JABBERZANG

Oké, er leiden dus meer wegen naar Rome. Maar wat moet ik nu met mijn onvermogen? Bertolf: “Je hebt al een hoop goede tips van Spinvis gekregen. Ik zou zeggen: geef je over aan de jabberzang. Doen alsof er tekst is terwijl die er nog niet is, lijkt misschien een raar advies voor een dichter, maar wat mij betreft zit daar de magie. Het is bij sommige van mijn liedjes voorgekomen dat ik ze alleen maar hoefde op te schrijven; ik hoorde alle woorden gewoon omhoogkomen in de jabberzang. Klaarblijkelijk is je onderbewuste al bezig met het verwerken van allerlei dingen, buiten jou om, en kan dat vanzelf tevoorschijn komen – alsof je in tongen gaat spreken. Ik denk ook dat je daardoor liedjes kunt verzinnen die je nooit had gemaakt als je achter een leeg vel papier was gaan zitten en tegen jezelf had gezegd: ‘Nu ga ik eens een betekenisvol lied schrijven.’”

“Als je de melodie hebt, weet je al of het een beetje prettig is om een bepaalde klank op een bepaalde plek te zingen. Die klank heb je dan al te pakken, het rijmschema, de lengte van je zinnen ... Je hebt dus ontzettend veel informatie over de tekst, nog voordat je een woord hebt geschreven. Ik wil er niet esoterisch over doen, maar het is goed om ervan uit te gaan dat liedjes er gewoon al zijn. Sommige pluk je zo uit de lucht, voor andere moet je hard werken. Vroeger dacht ik dat de

liedjes die het makkelijkst kwamen ook de beste waren. Inmiddels weet ik dat liedjes waarvoor je hard moet werken óók de beste van de plaat kunnen worden.”

Als ik het gesprek een paar dagen later uitwerk, moet ik denken aan de avonden met mijn vader, begin jaren tachtig: hij was een verwoed amateurfotograaf en beschikte over een eenvoudige doka. Soms mocht ik hem helpen. Het wonder dat je in rood licht beelden tevoorschijn zag komen op het fotopapier in de bak met ont-

Bertolf: “Doen alsof er tekst is terwijl die er nog niet is: daar zit de magie.”

wikkelaar. Terwijl dat door me heen gaat, beseft ik ook dat mijn eerste liedje daarover zou kunnen gaan: hoe alles uit schijnbare leegte tevoorschijn kan komen. Ik weet niet hoe ik dat in een lied moet zeggen, maar dat gaat mijn stem me misschien vertellen. Of Van Merwijk, als hij me van boven een refreinregel wil sturen. ◀

Spotify-playlist ‘tralala en mompelzang’:
<https://tinyurl.com/y2dec87>

Podcast van Onze Taal en het INT

Onze Taal en het Instituut voor de Nederlandse Taal hebben de handen ineengeslagen voor een podcastreeks over het Nederlands. De eerste tien afleveringen van *Over taal gesproken* zijn in de maak. Telkens staat een thema centraal – nieuwe woorden, etymologie, de verschillen tussen Nederland en Vlaanderen – en komt een deskundige op dat gebied aan het woord. De podcast wordt gepresenteerd door *Onze Taal*-redacteur Raymond Noë en communicatieadviseur van het INT Laura van Eerten. De eerste twee afleveringen zijn vanaf half mei beschikbaar. U vindt ze o.a. via de website van Onze Taal en de gebruikelijke podcastkanalen.

Nieuwe collega

Onlangs is Anne Rosenberg begonnen als nieuwe medewerker voor de communicatie en marketing van Onze Taal. Anne werkt onder andere aan sociale media-updates, de nieuwsbrief *Taalpost* én de website. Ze studeerde aan het Amsterdam

Fashion Institute en aan de Foto-academie Amsterdam. Naast haar werk voor Onze Taal ontwerpt ze visuele campagnes voor artiesten.

TROUWE LEDEN

Trouwe leden verdienen een beloning, vinden wij. Iedere maand verloten we daarom een aantal taalboeken onder de mensen die al meerdere jaren lid zijn. Deze maand vielen in de prijzen: M. Bronsema-Theuws, G.J. Commijs, C. van Grootel, C.W.C. van der Hoeven, J.G.G. Kulik, L. Lagerwerf, E. van der Schrier, N.J.C. van Spronssen, W. Vercammen en G.T. Vroegop-Nijssse.

Algemene Ledenvergadering 2021 met lezing Paulien Cornelisse

Zaterdagmiddag 22 mei vindt de 91ste Algemene Ledenvergadering van het Genootschap Onze Taal plaats. Net als vorig jaar kunt u daar online aan deelnemen.

Tijdens de ledenbijeenkomst worden het jaarverslag en de jaarrekening gepresenteerd. Het volledige jaarverslag komt eind mei online, maar we kunnen alvast melden dat Onze Taal in 2020 een positief financieel resultaat behaalde en een ongekend aantal taalvragen beantwoordde.

Na de vergadering staat een speciale lezing op het programma: 'Japans voor de liefhebber', door schrijfster Paulien Cornelisse. Zij is al jarenlang geboeid door de Japanse taal en cultuur, en dat was voor de redactie van *Onze Taal* reden om haar uit te nodigen als gasthoofdredacteur van ons themanummer over het Japans, dat begin juni verschijnt. Samen met eindredacteur Kees van der Zwan geeft Cornelisse alvast een voorproefje van de fascinerende kanten van het Japans.

Het volledige programma en een aanmeldlink vindt u in de digitale ledennieuwsbrief die u begin mei ontvangt. Is uw e-mailadres niet bij ons bekend en wilt u de uitnodiging toch graag ontvangen, stuur dan een berichtje naar administratie@onzetaal.nl o.v.v. 'programma ledenvergadering'.

VIBEKE ROEPER, DIRECTEUR
(vibeke.roeper@onzetaal.nl)

Onze Taal negentig jaar!

Zondag 16 mei viert Onze Taal dat het genootschap dan precies negentig jaar bestaat. Als lid van Onze Taal kunt u meedoen aan een speciale jubileumquiz met negentig mooie prijzen: van gratis cadeaulidmaatschappen – weg te geven aan een ontvanger naar keuze – tot een taalboek of een Onze Taal-tas. We zullen daar in onze sociale media uitgebreid aandacht aan besteden. Via de digitale ledennieuwsbrief krijgt u een uitnodiging om mee te doen.

Nieuw boek van Onze Taal

Er staat bij Onze Taal een nieuwe uitgave op stapel: het boek *Wie zegt wat waar?*, over streektaalen en dialecten in Vlaanderen en Nederland, geschreven door de Stichting Nederlandse Dialecten en geïllustreerd met mooie kaarten. Wie vóór 1 juni intekent, krijgt een aantrekkelijke korting op de verkoopprijs. Het boek wordt u dan in de loop van juni toegestuurd. Zie de aanbieding op pagina 2 van dit nummer.

Afscheid Karin Nas

Dit nummer van *Onze Taal* is het laatste dat is opgemaakt door Karin Nas-Verheijen. Op 1 mei heeft ze Manifesta verlaten, het bureau dat de vormgeving van het tijdschrift verzorgt. Karin heeft een nieuwe baan elders gevonden; haar werk voor *Onze Taal* zal worden overgenomen door Ad van der Kouwe van Manifesta.

Bijna 25 jaar heeft Karin er op een creatieve, uiterst nauwgezette en soepele manier voor gezorgd dat het blad er elke maand weer aantrekkelijk uitzag. We danken haar daar heel hartelijk voor.

Reacties graag naar: redactie@onzetaal.nl, of Redactie *Onze Taal*, Paleisstraat 9, 2514 JA Den Haag. Formuleer uw bijdrage kort en bondig, bij voorkeur in niet meer dan 250 woorden.

SHAKESPEARE-VERTALING

WILLEM VAN DER VEGT - ZWOLLE

Maarten Steenmeijer schrijft in de januari-aflevering van zijn rubriek 'Vertaaltaal' over een recente vertaling van de sonnetten van Shakespeare. Hij zoomt in op de vertaling van het achttiende sonnet (dat begint met "Shall I compare thee to a summer's day?"), en noemt dan een aantal voorbeelden die volgens hem minder goed gelukt zijn en klinken als een "tweede stem die vals lijkt te zingen". Een van de genoemde regels ("Jou vergelijken met een dagje zomer?") was van mijn hand. Het inspireerde me tot het volgende rondel:

Ik had een regel tekst in *Onze Taal*.
Iets over vergelijken en de zomer.
Een columnist had die erbij genomen
in een vrij normatief, gekleurd verhaal
over vertalen, daarin menig staal
die Shakespeare niet goed uit de verf deed komen.
Zo ook mijn regel tekst in *Onze Taal*:
"Jou vergelijken met een dagje zomer?"

De non-voorbeelden die hij had genomen
klonken als valse stemmen allemaal.
Dat is zijn tekst, waarop ik nu flink maal.
Slechts één gedachte wordt mij niet ontnomen:
ik had een regel tekst in *Onze Taal*.

EXCUSES

FRANS HAENEN - KAATSHEUVEL

In het februari/maartnummer van *Onze Taal* tref ik een artikel aan van Jaap de Jong onder de titel 'Geen excuus voor een slecht excuus'. Op het omslag wordt al aandacht gevraagd voor dat artikel met de intrigerende kop 'Hoe maak je excuses?' Het antwoord op die vraag is wat mij betreft even kort als duidelijk: niet!

Excuses maak je niet, je biedt ze ook niet aan, je vraagt erom. Bij het excuseren zijn twee partijen betrokken: de veroorzaker van het verdriet, ongerief of wat dan ook, en de gedupeerde. De veroorzaker vraagt de gedupeerde om excuses in de hoop dat de gedupeerde ook bereid is de 'dader' te excu-

seren of verontschuldigen. Dit uitgangspunt lijkt me belangrijker dan alle andere, overigens zeer nuttige, 'regeltjes' voor het excuseren (lees: 'om excuus vragen').

Alleen al het misplaatste gebruik van de uitdrukking *excuus maken* degradeert excuseren tot een handeling van het niveau: 'Zo, ik heb excuses gemaakt, zoek het verder maar uit.'

Kortom, excuses maken kun je echt niet maken.

EENVOUDIGE TAAL

ANNET HOFSTRA - TAALPUNTDOCENT DE WOLDEN

J.G. Loogman geeft in de februari/maart-aflevering van 'Lezerspost' zijn mening over het *Onze Taal*-jaar-thema 'duidelijke taal' – die volgens hem omslaat in 'saai taal' als het al te eenvoudig (en daardoor eentonig) wordt. Het gebruik van samengestelde zinnen met signaalwoorden lost volgens hem al veel op.

Uit ervaring kan ik hem vertellen dat die eentonigheid voor een aantal mensen uit de groep laaggeletterden niet relevant is. Dat heeft dan te maken met het werkgeheugen van deze mensen, wanneer zij zelf de tekst lezen. Een korte zin is voor hen makkelijker te overzien, te verwerken en te begrijpen dan een langere of samengestelde zin.

In een gesprek met of bij het voorlezen van een tekst aan deze laaggeletterden kun je wél gebruikmaken van samengestelde zinnen die worden verduidelijkt met signaalwoorden.

LITERAIR RAMPTOERISME

TONIO VAN VUGT - AMSTERDAM

Bij het lezen van het stukje 'Literair ramptoerisme' in het aprilnummer van *Onze Taal*, over opmerkelijke zetfouten in boeken, moest ik onmiddellijk denken aan een uiterst pijnlijke bevaling in Harry Mulisch' roman *Siegfried*. Daarin baart een teef zeven "pubs". Ook God struikelt weleens, zullen we maar zeggen.

In Mulisch' roman *Siegfried* baart een teef zeven "pubs".

Foto: Google Street View

QQLQ

PIETHEIN VAN DER LAAN - DRIEBERGEN

In het aprilnummer van *Onze Taal* beschrijft Ronald Snijders in zijn column 'Tekstsnijders' het treurige lot van de letter Q: "Als je Q bent en je komt niet eens voor in het woord *kukuleku*, waar toch drie keer de gelegenheid toe is, dan is er kennelijk geen haan die er naar je kraait."

Bij het huis van de voormalige overwegwachter aan de Utrechtse Zonstraat kraait er wel een haan naar de Q.

H-LOOSHEID

DR. CLASIEN ROOZE-STOUTHAMER - ELLEWOUTSDIJK

Guus Middags rubriek 'Register' in het februari/maartnummer gaat over het boek *Alles begint met A*, van Diedrik van der Wal. Middag heeft het in die bespreking onder meer over de "h-loze enclaves" in het Nederlandse taalgebied: plaatsen waar de h aan het begin van een woord niet wordt uitgesproken.

Ik woon zelf in zo'n enclave, namelijk de provincie Zeeland (waar h-loosheid in de meeste dialecten voorkomt). Als een Zuid-Bevelander bijvoorbeeld wil zeggen: 'We gaan van Heinkenszand via Hoedekenskerke naar Goes', klinkt dat als: 'Me hae van Eintjeszand via Oodieskerke ni Hoes.' De h verdwijnt dus en de g wordt h.

Anderzijds komt hier ook een vorm van hypercorrectie voor. Dan wil men het Nederlands extra goed uitspreken en wordt de h een g. Zo zongen wij tot 2000 in de kerk onbekommerd over de 'Geilige Heest'. Na die datum, toen de kerkdiensten in het Zeeuws begonnen en we in ons eigen dialect zongen, werd het 'den Eilige Heest'.

ERNSTIG ZIEK, MAAR GEEN GRAFSTEMMING

SASKIA AUKEMA - REDACTIE ONZE TAAL

Er was een tijd dat er over ernstige ziektes als kanker hooguit gesproken werd in termen van 'k' of 'de gevreesde ziekte': als een soort onbekende, duistere kracht die je leven plots overhoophaalde en waaraan je dan ook maar gelijk volledig overgeleverd was. Die tijd is voorbij, bleek uit een inventarisatie die we online hielden. Tegenwoordig worden erge ziektes gewoon bij hun naam genoemd. En daarnaast blijkt iedereen er zijn eigen woorden en beelden voor te gebruiken.

DE ZIEKTE ALS PERSOON

Zo wordt ziekte tegenwoordig vaak gezien als gast:

- Mr. P (voor parkinson).
- Heer Cushing (voor het syndroom van Cushing).
- Barry Astma (voor astma).

Maar dan wel een ongenode gast, die dingen doet die je niet bevallen en het vertikt om zomaar te vertrekken. De migraine-gast bouwt zomaar "een disco in je kop" en "kakabouters bouwen feestjes en vermenigvuldigen zich".

Indringers worden door dat onbehouden gedrag al snel tot "boef", "parasiet", "alien" (naar de gelijknamige film), "sluipmoordenaar", "f*cker", "bastard" of iemand anders die je niet kunt verdragen. Zo schijnt schrijver Dennis Potter zijn kanker ooit "Rupert" te hebben genoemd, naar de door hem verafschuwde mediamagnaat Rupert Murdoch.

Een *Onze Taal*-lezer die zijn gast wat vriendelijker bejagent, ziet zijn spierziekte als "nieuwe danspartner met wie ik nog veel moet oefenen om in het ritme te komen".

ZWARTE HUMOR

Dat veel krachttermen zijn genoemd naar aandoeningen en lichaamsdelen, wordt vaak als onwenselijk gezien, maar het is op een bepaalde manier ook wel handig; als je ziek bent, kun je ze weer mooi opeisen:

- Ik mag mezelf nu met recht 'kankerwif' noemen.
- Ik noem mijzelf een 'oude teringlijer' omdat ik vroeger tuberculose heb gehad.

- Zelf word ik 'schijtziek' van mijn darmziekte.
- Kutziekte (voor lichen sclerosus, een huidaandoening in de schaamstreek).

Meer in het genre 'recht voor z'n raap':

- Sinds mijn scoliose (S-bocht in rugengraat) is vastgezet met staven en schroeven, noem ik het mijn 'tramrails'. Ik word ook wel 'dependance van de Gamma' genoemd.
- Mijn chronische lyme noem ik 'een dure hobby'.
- Tijdens de bestraling was ik 'glow in the dark'.
- GTST: Goede Tiet, Slechte Tiet.

Deze kleine greep uit de inzendingen maakt duidelijk dat het voorgoed gedaan lijkt met het wegstoppen van ziektes. Er is ruimte voor "gevoel voor tumor", want het moet allemaal wel een beetje "gezwellig" blijven. (Of zoals iemand zegt: "Ik heb wel kanker, maar hoeft nog geen grafstemming te hebben. Daar is nog tijd genoeg voor!")

Alle inzenders: veel dank – en veel sterkte.

YPE

Taalkundige Pieter Muysken overleden

Begin april overleed Pieter Muysken, “de invloedrijkste Nederlandstalige taalkundige van de afgelopen periode, en misschien wel van altijd”, zoals Marc van Oostendorp hem na zijn overlijden roemde op *Neerlandistiek*. Muysken was vooral bekend om zijn onderzoek naar meertaligheid en taalcontact, iets waarvoor het zaadje geplant werd in zijn vroege jeugd.

Als zoon van een Nederlandse mijn-ingenieur werd hij geboren in Bolivia, waar hij opgroeide in het Nederlands, Spaans en Quechua; die laatste taal wordt in verschillende Zuid-Amerikaanse landen gesproken door nazaten van de oorspronkelijke bevolking. Op dat Quechua zou hij in 1977 promoveren, en later zou hij ook op andere plekken in de wereld taalcontact onderzoeken. Zijn werk werd gewaardeerd: zo werd Muysken aan vier verschillende universiteiten benoemd als hoogleraar, en hij ontving onder meer de Prins Bernhard Cultuurfonds Prijs en de Spinozapremie.

Foto: Ivar Pel / NWO

Dat er veel kleine talen op uitsterven staan, ging hem aan het hart, vertelde Muysken aan *Onze Taal* na het verschijnen van zijn boek *Talen. De toren van Babel*: “Het is treurig dat er bijvoorbeeld

veel idiomatische rijkdom verdwijnt: alle prachtige uitdrukkingen die in al die culturen bedacht zijn om de wereld van die mensen uit te drukken.”

Foto: José-Manuel Benito

Handen uit beroemde Gargas-grotten mogelijk gebarentaal

De handen die prehistorische mensen bijna 25.000 jaar geleden hebben geschilderd in de Franse Gargas-grotten waren wellicht een vorm van gebarentaal, zo luidt een hypothese die onlangs werd gepubliceerd in *Philosophical Transactions of the Royal Society*. Als dat klopt, bevatten de schilderijen de oudste voorbeelden van overgeleverde menselijke taal. Ter vergelijking: op dit moment gaat die eer nog naar een kleitablet met Sumerisch spijkerschrift van nog geen vijfduizend jaar oud.

De afdrukken zijn gemaakt door prehistorische mensen die kleurstof aanbrachten rondom hun handen, waarbij ze soms een vinger ombogen. De onderzoekers ontdekten: het gaat daarbij steeds om handvormen die je ook kunt maken in de lucht en waar de wand dus niet gebruikt wordt om met kracht een vinger om te buigen. Wellicht, zo redeneren de onderzoekers, waren die handvormen dus niet willekeurig, maar was het betekenis dragende gebarentaal. (Bron: *Neerlandistiek*)

Campagne: haal de Nedersaks in jezelf naar boven!

Onder het motto “Haal de Nedersaks in jezelf naar boven!” heeft het onlangs opgerichte Platform Nedersaksisch vorige maand de fris ogende website Nedersaksisch.com gelanceerd (niet te verwarren met de .nl-variant, die al veel langer bestaat).

De site bevat niet alleen informatie over het Nedersaksisch, maar biedt ook ruimte aan initiatieven die met het Nedersaksisch te maken hebben: “Zo omarmen we samen het Nedersaksische oergevoel.” Het platform is opgericht op initiatief van de provincies waar de taal gesproken wordt: Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel en Gelderland.

Wetboekterm goede huisvader in België genderneutraal

Het begrip *goede huisvader*, dat nogal eens voorkomt in het Burgerlijk Wetboek van Nederland en België, zal in dat laatste land worden vervangen door het genderneutrale *voorzichtig en redelijk persoon*. Dat meldt de Vlaamse krant *De Standaard*.

Het juridische principe waar het hier om gaat, stelt dat je ervan uit mag gaan dat mensen op basis van hun gezonde verstand schade zullen voorkomen als dat kan. Wikipedia noemt als voorbeeld dat ‘een goede huisvader’ een verkocht dier te eten geeft totdat de overdracht heeft plaatsgevonden. Het begrip *goede huisvader* stamt uit het Franse recht, maar daar is het zes jaar geleden al uit geschrapt. Nu is het dus binnenkort de beurt aan het Belgische wetboek. Of het Nederlandse wetboek zal volgen, is onbekend.

Alternatieven voor long covid

Langdurige (na)corona, postcorona-syndroom en chronische coronaklachten. Dat zijn alternatieven die taalkundige Wouter van Wingerden heeft voorgesteld voor *long covid*. Van Wingerden had bezwaar tegen beide delen van die Engelstalige term: bij *long* denken we in het Nederlands eerder aan een (door corona getroffen) orgaan dan aan ‘lang’, en voor *covid* gebruiken we in het Nederlands toch vooral *corona*. De gekozen termen kwamen naar voren na een rondvraag binnen zijn socialemediakringen, reacties van deskundigen en aandacht in het radioprogramma *De Taalstaat*.

PEILING

‘Songfestivalliedjes moeten weer in de landstaal’

Over het Eurovisiesongfestival, dat deze maand in Rotterdam wordt gehouden, circuleren op het internet enkele taalweetjes. Zo doet met de Nederlandse inzending van Jeangu Macrooy het Sranantongo zijn intrede op het festival (“Yu no man broko mi”), zingt Denemarken voor het eerst sinds 1997 geheel in de landstaal en geldt voor Portugal het omgekeerde: voor het eerst in de geschiedenis stuurt dat land een Engelstalig lied in. Ruim de helft van de liedjes wordt geheel in het Engels gezongen: 21 van de 39.

Die laatste feitjes roepen de vraag op: was het vroeger leuker, toen iedereen nog in de landstaal móest zingen? Ja, vinden de Instagramvolgers van Onze Taal. 548 mensen reageerden op de stelling: “De inzendingen voor het Eurovisiesongfestival moeten (net als vroeger) weer in de landtaal.”

Eens
68%

Oneens
32%

Een inzender kwam met een wel heel origineel idee: laat iedereen zingen in de talen van het land dat het festival organiseert. Alle liedjes in het Nederlands of Nederlandse streektaalen: hoe leuk zou dat geweest zijn in Rotterdam?

VRAAG VAN DE MAAND

COMBINATIES MET HALF

Wat moet je schrijven: 'Het glas is half-vol of halfleeg' of 'Het glas is half vol of half leeg'? En hoe zit het met andere combinaties met *half*, zoals *half + uur* en *half + twaalf*?

Halfvol en *half vol* zijn allebei juist, en *half-leeg* en *half leeg* ook.

Van oudsher staat *half* los van het woord waar het bij hoort: 'Het werk is pas half af', 'Half wakker kwam hij naar beneden.' *Half* betekent dan 'voor de helft' of 'deels, niet helemaal'; het is een bijwoord. Maar veelvoorkomende woordgroepen kunnen in de loop van de tijd aan elkaar groeien tot een samenstelling – denk aan *veelvoorkomend*, *hoognodig* en *zelfgemaakt* – en dat is bij een aantal combinaties met *half* ook gebeurd.

Meestal hebben die samenstellingen een eigen betekenis. Zo is *halfzacht* meestal figuurlijk bedoeld, in de zin van 'slap, halfslachtig': 'Dat is een half-zachte maatregel', terwijl *half zacht* letterlijk 'niet helemaal zacht, tussen hard en zacht in' betekent: 'De radio stond half zacht.' Er staan tientallen van dit soort samenstellingen met *half* in de naslagwerken – maar vaak kun je de spelling met een spatie grammaticaal gezien ook nog verdedigen.

Dat is ook het geval bij de combinatie met *vol* en *leeg*. Sommige naslagwerken, zoals Van Dale, geven de spelling *halfvol/halfleeg* als het om de betekenis 'voor de helft gevuld/leeg' gaat. Andere naslagwerken, zoals de Spellingsite, noemen beide opties. In de betekenis 'de helft van het normale vetgehalte bevattend' – denk aan *halfvolle melk* – wordt *halfvol* overigens standaard als één woord geschreven.

Als het om vetgehalte gaat, is *halfvol* één woord: *halfvolle melk*.

Hoe zit het met combinaties van *half* en een zelfstandig naamwoord? Die worden soms ook aan elkaar geschreven. Zo staan *halfuur* en *halfjaar* al enige tijd als één woord in het Groene Boekje en op Woordenlijst.org, de website die bij het Groene Boekje hoort. Maar op die website staat daar een nuancerende opmerking bij, die neerkomt op: je mag er net zo goed een spatie tussen zetten.

In tijds aanduidingen met *half*, zoals *half + een* en *half + tien*, is de keuze ook vrij. Woordenlijst.org zegt: "In alle twaalf gevallen [bedoeld is: alle halve uren] zijn beide schrijfwijzen (los en aaneen) juist."

Er is dus nogal wat keuzevrijheid bij combinaties met *half*. Het heeft wel de voorkeur om binnen één tekst zo veel mogelijk consequent voor één vorm te kiezen.

Illustratie: Aleid Landeweerd

NIEUW OP ONZETAAL.NL

VLEES/VET OP DE BOTTEN

Een organisatie die 'genoeg vlees (of: vet) op de botten heeft', staat er financieel gezien goed voor.

Vlees op de botten hebben betekende oorspronkelijk dat iemand goed te eten kreeg en er daardoor gezond en sterk uitzag; denk ook aan *goed in zijn vlees zitten*. In de twintigste eeuw kreeg *vlees op de botten* er de figuurlijke betekenis 'wezenlijke inhoud, echte waarde' bij, en vervolgens ook 'financiële reserves'.

Later zijn ook varianten als *vet op de botten* en *spek op de botten* opgekomen. In plaats van *botten* wordt soms ook *ribben* gebruikt.

Meer uitleg: www.onzetaal.nl/vleesvet.

TOEVEN/VERTOEVEN

Toeven en *vertoeven* betekenen allebei 'verblijven, ergens zijn'. In de praktijk komt *toeven* vrijwel alleen voor in zinnen als 'Het is er/hier goed toeven', waarbij er in plaats van *er* of *hier* ook een andere plaatsbepaling kan staan: 'In onze tuin is het goed toeven', 'Het is goed toeven naast het zwembad.'

Vertoeven kan wat actiever gebruikt worden, bijvoorbeeld: 'Hij vertoeft het liefst op zijn kamer', 'We vertoeven binnenkort een weekje aan zee.' Het woord heeft wel een wat formeel of ouderwets karakter.

Meer uitleg: www.onzetaal.nl/toeven.

DAT MOET GEZEGD

'Dat moet gezegd' is een correcte variant van 'Dat moet gezegd worden.' De korte formulering is min of meer een vaste uitdrukking, net als 'Dat dient gezegd'.

In combinaties van *moeten*, *kunnen*, *mogen*, *dienen*, *(be)horen* en *hoeven* met een voltooid deelwoord en *(te) worden* kan *(te) worden* soms achterwege blijven. Wie twijfelt, kan het beter toevoegen: veel mensen vinden dat neutraler of stijlvoller. Het weglaten van *(te) worden* is in feite een uitzondering en daarmee ook een stilistische keuze.

Meer uitleg: www.onzetaal.nl/moetgezegd.

VERSCHUIVENDE NORMEN

Over verschuivende taalnormen, maar ook over kwesties in de trant van 'Ik hoor/zie steeds vaker ...', die ons geregeld worden voorgelegd.

HANDHAVEN

Van oorsprong is *handhaven* een overgankelijk werkwoord; dat wil zeggen dat het met een lijdend voorwerp wordt gecombineerd. Voorbeelden hiervan zijn: 'Ik wil het beleid van de vorige minister handhaven' en 'We moeten de orde handhaven.'

De laatste jaren wordt *handhaven* steeds vaker zonder lijdend voorwerp gebruikt, dus onovergankelijk. Het gaat dan bijvoorbeeld om politieagenten of andere functionarissen – zoals de *boa's* (buitengewoon opsporingsambtenaren) in Nederland – die zich bezighouden met de handhaving van wetten, regels en vaak ook de openbare orde. Ze worden met een passende term ook wel als *handhavers* aangeduid.

Hoewel zinnen als 'We moeten handhaven' en 'Er zal streng worden gehandhaafd' misschien nog wat onwennig klinken en vooral met politie- en handhaversjargon worden geassocieerd, zijn ze redelijk ingeburgerd. Van Dale *Hedendaags Nederlands* noemt deze onovergankelijke betekenis van *handhaven* "pregnant"; dat is een taalkundige vakterm voor 'kernachtig' of 'verkort', of ook wel 'specifiek'.

Er zijn meer werkwoorden die op die manier gaandeweg hun lijdend voorwerp zijn kwijtgeraakt; het gaat dan om gevallen waarin wel duidelijk is wat dat lijdend voorwerp zou zijn. Het kan daarbij om jargon gaan: zo hoor je in plaats van 'We gaan de bodem hier saneren' ook vaak: 'We gaan hier saneren' – omdat in de bedoelde context wel min of meer vanzelf spreekt dat het de bodem is die gesaneerd wordt. Maar er zijn ook heel alledaagse voorbeelden, zoals *inpakken*: in plaats van 'Moeten we onze spullen al inpakken?' (of juist 'Moeten we onze tassen al inpakken?') kun je ook zeggen: 'Moeten we al inpakken?'

HOE LEG JE DAT UIT?

Als je Nederlandse les geeft aan anderstaligen (NT2'ers), kom je af en toe kwesties tegen waarvan je je afvraagt: hoe zit dat ook alweer?

HET ZONDER BETEKENIS?

Het Nederlands kent een aantal uitdrukkingen en constructies waarin *het* voorkomt zonder dat het een echte betekenis heeft. Voorbeelden: 'Het regent' en 'Ik heb het warm.'

In zinnen als 'Het regent', 'Het waait', 'Het wordt donker' en 'Het spookt daar' is *het* een zogeheten loos onderwerp. Het heeft de grammaticale functie van onderwerp, maar het heeft geen betekenis: *het* verwijst niet naar iets in de werkelijkheid. Dat geldt ook voor 'Het is koud', als dit over het weer of de omgevingstemperatuur gezegd wordt. Maar als 'Het is koud' een reactie is op iets wat eerder genoemd is, bijvoorbeeld als antwoord op de vraag 'Is het water warm of koud?', is *het* geen loos onderwerp: het verwijst dan naar *het water*.

Naast loze onderwerpen bestaan er loze lijdende voorwerpen; daarvan is *het* in 'Ik heb het warm' een voorbeeld. *Het* heeft ook hier wel een grammaticale functie, maar geen betekenis. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld 'Wat hebben we het toch goed.' *Het warm hebben* en *het goed hebben* zijn vaste (idiomatische) verbindingen, een soort uitdrukkingen, waarin *het* niet naar iets concreets verwijst. Nog een paar andere voorbeelden zijn *het op een lopen/zuipen zetten*, *het niet breed hebben*, *het op iemand gemunt hebben* en *het goed met elkaar kunnen vinden*.

Welke kwesties komt u vaak tegen in uw NT2-lessen? En hoe legt u ze uit? We horen het graag via taaladvies@onzetaal.nl.

HOE KAN HET DUIDELIJKER?

Tips voor duidelijkere teksten.

DAT ALS

VRAAG

Ik heb het idee dat deze zin niet zo lekker leest: 'Goede leidinggevenden weten dat als de werksfeer prettig is, de productiviteit stijgt.' Maar waar zit 'm dat in?

ANTWOORD

Dat komt vooral door de zinsconstructie met *dat als*. Die doet wat denken aan de 'tangconstructie', die in het aprilnummer aan de orde kwam: tussen *weten dat* en *de productiviteit stijgt* staat eerst nog andere informatie, namelijk een voorwaarde. Er staan daardoor twee bijzinnen door elkaar.

De eerste bijzin begint na *Goede leidinggevenden weten* en wordt ingeleid door het voegwoord *dat*. Vervolgens

komt niet meteen, zoals in de meeste bijzinnen, het onderwerp van de bijzin (*de productiviteit*) – nee, er komt eerst een tweede bijzin, nog voordat de eerste is afgelopen. Die tweede bijzin begint met het voegwoord *als*. Een bijzin in een bijzin dus, oftewel een 'ingebede bijzin'.

Grammaticaal kan het allemaal gewoon. Maar het is voor veel lezers wel moeilijk, omdat er nogal een beroep op het kortetermijngeheugen wordt gedaan. Een lezer moet onthouden hoe de zin en de eerste bijzin zijn begonnen, maar moet vervolgens eerst de informatie uit de tweede bijzin verwerken voordat het vervolg van de eerste komt.

Dezelfde bezwaren als die tegen deze 'dat-als-constructie' gaan trouwens op voor de combinatie met *dat wanneer*: 'Wij denken soms dat wanneer we druk

bezigt zijn, we heel productief zijn.'

Gelukkig zijn zinnen met de twee voegwoorden *dat* en *als* of *dat* en *wanneer* naast elkaar vrij simpel te herschrijven voor wie dat wil. Je kunt de ingebede bijzin uit de zin halen en hem in een aparte zin voor of achter de andere zetten. Bijvoorbeeld zo: 'Goede leidinggevenden weten dat de productiviteit stijgt als de werksfeer prettig is.'

Of andersom: 'Als de werksfeer prettig is, dan stijgt de productiviteit. Goede leidinggevenden weten dat.'

En een heel andere herschrijving kan natuurlijk ook: 'Goede leidinggevenden weten het: als de werksfeer prettig is, stijgt de productiviteit!'

Meer voorbeelden met *dat als* én mogelijke herschrijvingen zijn te vinden op www.onzetaal.nl/dat-als.

armoedegrens leven groter is. Ze hebben bovendien een grotere kans op dementie of vroegtijdig overlijden. In Nederland trok de overheid voor de periode 2020-2024 425 miljoen euro uit in de strijd tegen laaggeletterdheid, vooral om kinderen en mensen met Nederlands als moedertaal te bereiken. Want dat het uitsluitend om anders-taligen of ouderen zou gaan, is een misvatting. Laaggeletterdheid komt voor in alle lagen van de bevolking.

STRAND

De ongeopende post op de keukentafel stapelde zich altijd op. “Alle papieren die in mijn brievenbus belanden, staan vol moeilijke taal en nodigen niet uit om te lezen.” Aan het woord is Ria van Ras, bestuurslid bij de Stichting ABC, een vrijwilligersorganisatie van en door laaggeletterden; ze introduceert zichzelf als ex-laaggeletterde. “Een paar jaar geleden kon ik een tijdje niet meer praten en ging ik naar de huisarts”, vertelt ze. “Hij vroeg me om iets op te schrijven, en toen viel ik door de mand.” Met uitzondering van een boodschappenlijstje voor zichzelf had Van Ras veertig jaar lang geen woord meer geschreven. “Ik schreef simpelweg niet en verzoon ook allerlei smoesjes om dat niet te hoeven doen.” Een rijbewijs heeft ze niet, want een theoretisch rijexamen afleggen was onmogelijk. En een boek lezen deed ze ook nooit. “Als ik iemand op het strand zag lezen, dacht ik: die is gek.” Inmiddels kan Van Ras wél genieten van een boek, zegt ze lachend.

Na haar bekentenis bij de huisarts ging Van Ras weer naar school. Tot haar verbazing ontdekte ze daar dat ze niet alleen was. “Dan kom je in een klas met volwassen mensen die allemaal hetzelfde probleem hebben. Dat voelde heel bevrijdend. Mijn wereld ging open.” Ze leerde de basisvaardigheden van lezen, schrijven en rekenen opnieuw. “Alle lagen van de bevolking zaten in mijn klas. Toen waren het vooral 45-plussers. Die achterstand begint al op de lagere school.” Een recent peilingsonderzoek van de onderwijsinspectie uit maart 2021 bevestigt dat. De cijfers zijn zorgwekkend: iets meer dan een kwart van de leerlingen bereikt het fundamentele schrijfvaardigheidsniveau op het einde van het basis-onderwijs niet. Al eerder was in een PISA-onderzoek over leesvaardigheid vastgesteld dat eveneens een kwart van de 15-jarigen in Nederland kans loopt om laaggeletterd te worden.

INTIEMSTE ADMINISTRATIE

Als jong meisje ging Van Ras van de lagere school rechtstreeks naar de modevakschool. “Ik kon een trouwjurk maken, maar geen sollicitatiebrief schrijven.” Toen ze zeventien was, moest ze voor het eindexamen alsnog die brief schrijven. “Dat had ik netjes gedaan, vond ik zelf. Maar ik kreeg de brief rood onderstreept terug.” De jonge Van Ras brak. Ze had al te vaak gehoord dat ze dingen níét kon. “Op dat moment besloot ik voor mezelf: ik schrijf niet meer, dan kunnen ze me er ook niet meer mee pesten. Als je vaak genoeg te horen krijgt dat je dom bent, ga je in een hoekje zitten en durf je er nooit meer uit te komen.” Haar zussen hielpen haar met het noodzakelijke papierwerk, maar ‘verraden’ mochten ze haar absoluut niet, want de schaamte voor een mogelijk stigma is groot. Het is een van de weinige overlevingsstrategieën van laaggeletterden: een beroep doen op je omgeving, op mensen die je vertrouwt met je intiemste administratie: van bankzaken regelen tot ziektekostenverzekeringen afsluiten.

Nu wil Van Ras zelf andere laaggeletterden helpen via de Stichting ABC, waar ex-laaggeletterden taalambassadeurs kunnen worden die voorlichting geven aan organi-

saties als bibliotheken en gemeenten. In samenwerking met expertisecentrum Pharos maakten ze een woordenlijst van tachtig moeilijke coronawoorden. Daarin staan woorden als *epidemie*, *incubatietijd* of *virusdreiging*, telkens met een verklaring en een voorbeeldzin. *Maatregelen* wordt bijvoorbeeld uitgelegd als “regels van de overheid”, met een zin als “een regel van de overheid is 2 meter afstand houden”. Die context in een zin is nodig om dubbelzinnigheid te vermijden. Bij het woord *crisis-beheersing* dacht het testpanel bijvoorbeeld aan een situatie waarin mensen zich moeten beheersen in plaats van aan het beheersen van de crisis zelf, is op de website van Pharos te lezen.

KEURMERK

Bij Stichting Makkelijk Lezen worden teksten voor mensen die moeite hebben met lezen en schrijven, op begrijpelijkheid beoordeeld en krijgen ze een keurmerk: ‘Gewone Taal’ voor informatieve teksten, en ‘Makkelijk Lezen’ voor verhalende teksten. Daarbij kiezen ze voor

“Ik kon een trouwjurk maken, maar geen sollicitatiebrief schrijven.”

‘eenvoudige taal’, die helder is voor laaggeletterden, wat niet per se hetzelfde is als ‘duidelijke taal’, die helder is voor iedereen. Een van de oprichters, Marian Hoefnagel, is taalkundige en werkte op een Amsterdamse school voor leerlingen met taalontwikkelingsstoornissen en hoorproblemen, een groep die ook moeite heeft met lees- en schrijfvaardigheden. “Als je wilt werken aan taalvaardigheid, dan moet je meer lezen, klinkt het altijd. Maar voor deze jongeren was er niks om te lezen. Dat was mijn drijfveer om zelf tienerboeken te schrijven in eenvoudige taal.” Hoefnagel werkte ook mee aan de ►

Jaarthema ‘duidelijke taal’

Dit stuk is onderdeel van een reeks artikelen binnen ons jaarthema ‘duidelijke taal’. Ze gaan achtereenvolgens in op:

- Wat hebben we precies aan duidelijke taal?
- Is duidelijke taal altijd beter?
- **Laaggeletterden en eenvoudige taal**
- Waar lopen taalgebruikers in de praktijk tegenaan?
- De beste tips voor duidelijke taal
- Bedrijven die zich professioneel met duidelijke taal bezighouden

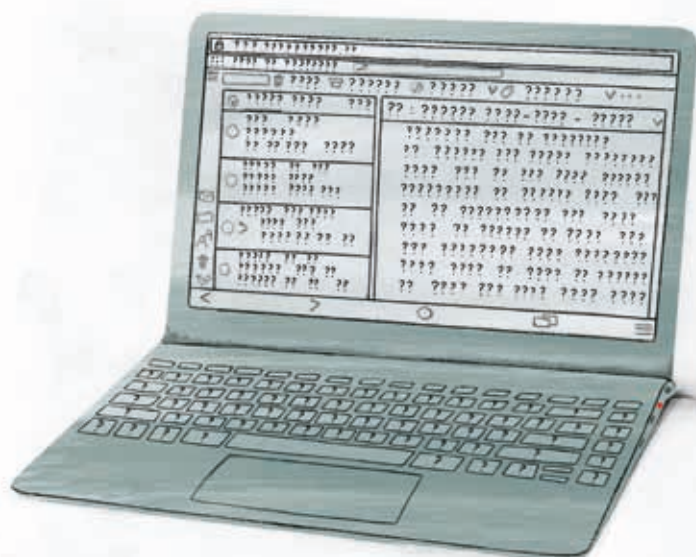

Illustratie: Frank Dam

bekende ‘hertaling’ van Nederlandse klassiekers voor uitgeverij Eenvoudig Communiceren. Ze lacht. “Dat was een uitdaging. Ik ben met knikkende knieën aan Max Havelaar begonnen, maar dat viel uiteindelijk nog mee, want daar stond de inhoud voorop. *Finse dagen* van Herman Koch daarentegen was verschrikkelijk moeilijk, omdat ik me het doelpubliek minder goed kon inbeelden. Bij Koch gaat het meer om de stijl en de gedachten van een oudere man. Dat liet zich iets moeilijker omzetten.”

Haar collega, taalkundige Liesbeth van der Zijden, houdt zich bezig met de hertaling van informatieve teksten. “Denk aan zakelijke teksten van banken, gemeenten, verzekeringsmaatschappijen, woningbouwverenigingen of ziekenhuizen.” Stichting Makkelijk Lezen wil teksten toegankelijker maken voor “mensen die niet goed kunnen lezen”. De organisatie heeft het bewust niet over ‘laaggeletterden’. Het is een term die volgens Hoefnagel stigmatiserend werkt en bovendien niet de realiteit weerspiegelt. “De groep mensen die moeite heeft met lezen en schrijven is veel breder dan dat. Als je niet goed kunt lezen en schrijven, betekent dat niet automatisch dat je laaggeletterd bent, en omgekeerd.”

De groep waar Hoefnagel en Van der Zijden naar verwijzen, is bijzonder divers: mensen met autisme, slechthorenden, mensen met een taalontwikkelingsstoornis of mensen met dyslexie, om er maar een paar te noemen. “Om te leren lezen heb je een koppeling nodig tussen de klank en het teken. Dat gaat niet makkelijk als je slecht hoort, bijvoorbeeld”, legt Van der Zijden uit. Zelf heeft ze een zoon met autisme. “Technisch lezen

beheerst hij perfect, maar zijn woordenschat is vrij klein en impliciete verbanden in een tekst leggen vindt hij moeilijk. Als hij een brief krijgt van de DUO-lening, dan vraagt hij of ik even kan meelesen.”

Van der Zijden wijst op nog een laatste groep: ouderen die op jongere leeftijd amper moeite hadden met lezen en schrijven. Hun leeftijd zorgt voor problemen met concentratie of zicht, en ook hun kennis van de wereld neemt af. “Mijn 76-jarige buurvrouw deed haar hele werkende leven lang de administratie van haar echtgenoot, die een makelaarskantoor had. Maar toen ze ouder werd, kwam ze niet meer uit haar eigen administratie, dus ik help haar daarbij. Je kunt geletterdheid dus ook verliezen.”

HOOGOPGELEID

Ook anderstaligen kunnen moeite hebben met lezen en schrijven zonder per se laaggeletterd te zijn. Migranten die in het thuisland hoogopgeleid zijn, maar in Nederland opnieuw de taal moeten leren, hebben vaak moeite met begrijpend lezen. “Ik kan zelf wetenschappelijke teksten in het Engels lezen, maar als ik in de VS een lokale krant lees, vind ik het moeilijk om te begrijpen wat daar nu staat, omdat ik de lokale situatie niet ken”, zegt

Kort, eenduidig en vriendelijk

Eenvoudig schrijven is een kwestie van korte, eenduidige en concrete woorden gebruiken. Zinnen moeten actief, informeel en vriendelijk klinken – en ook daar is korter beter. Hoe ziet dat er in de praktijk uit? Stichting Makkelijk Lezen geeft enkele voorbeelden uit brieven en websites van de overheid, en uit informatiefolders voor patiënten.

- ❌ Wilt u specifieke vragen of opmerkingen onder de aandacht brengen van de minister-president, dan kunt u om een zorgvuldige en veilige afhandeling te garanderen een brief sturen aan:
- ✅ Heeft u een vraag voor de minister-president? Stuur dan een brief aan:
- ❌ Als een spoedaanvraag voor 14 uur wordt ingediend, kunt u het document de volgende werkdag vanaf 10 uur afhalen.
- ✅ Vraagt u voor 14 uur een paspoort aan? Dan kunt u het de volgende dag na 10 uur ophalen.
- ❌ Een manier om het zwakker worden van uw botten tegen te gaan is door uw leven aan te passen.
- ✅ U kunt uw botten sterk houden door anders te gaan leven.
- ❌ Hoe zou u de kwaliteit van de maaltijden, zoals u die in de afgelopen weken gewoonlijk had, omschrijven?
- ✅ Hoe vond u de maaltijden in de afgelopen 4 weken?

“‘Voor een natje en een droogje wordt gezorgd’: zij dacht dat ze extra kleren aan haar dochttertje moest meegeven.”

Van der Zijden. Veel humor, beeldspraak of figuurlijk taalgebruik gaat aan je voorbij als je onvoldoende kennis hebt over de plaatselijke cultuur of als je geen moedertaalspreker bent. “Een Italiaanse vriendin van mij is filosofe. Zij kreeg een brief van school over een schoolreisje. Daarin stond: ‘Voor een natje en een droogje wordt gezorgd.’ Zij dacht dat ze extra kleren aan haar dochttertje moest meegeven. De informatie komt niet over omdat ze die uitdrukking niet kent. Het probleem ligt niet alleen in het proces van de woorden kunnen

lezen en schrijven, en ze apart begrijpen; het gaat er ook om hoe iets in een zin staat en wat de context is.” Maar hoe zit het eigenlijk met die woordenschat zelf? Hoeveel woorden moet je kennen om je te redden? Ze legt uit dat de optimale tekstdekking rond de 95 procent ligt. “Als je per honderd woorden dus vijf of zeven woorden niet kent, ga je al de mist in.”

“De kunst is om zo makkelijk en zo kort mogelijk te zijn terwijl je wel nog de juiste informatie overdraagt”, zegt Van der Zijden. Dat de teksten zo makkelijk mogelijk moeten zijn, bleek al, maar hoe zit dat met die kortheid? Hoe zien de teksten in eenvoudige taal er dan uit? “De eerste regel is altijd: het moet minder. Veel tekst schrikt iemand die moeite heeft met lezen al af. Je kunt de tekst opknippen in kleinere stukjes, met kopjes erboven of een afbeelding erbij, die de tekst ondersteunt. De bladspiegel moet uitnodigen om te lezen.”

Laaggeletterdheid kan deels verholpen worden met opleidingen, maar dat geldt lang niet voor iedereen. Van der Zijden en Hoefnagel laten een veel bredere groep zien die moeite heeft met lezen en schrijven. “Die groep is zó divers dat een cursus niet per se het verschil gaat maken.” Hoefnagel sluit zich daarbij aan. “Een taal-cursus kan helpen, maar instanties moeten ook hun verantwoordelijkheid nemen. Ik vind brieven van de

“Als je per honderd woorden vijf of zeven woorden niet kent, ga je al de mist in.”

Belastingdienst zelf bijvoorbeeld ook moeilijk om te begrijpen. Als zo’n organisatie haar teksten zou vereenvoudigen, worden ze duidelijker voor iedereen. De goede lezer profiteert ook van de aanpassingen die voor een zwakke lezer absoluut noodzakelijk zijn. Door het voor iedereen gemakkelijker te maken, is het inclusief.”

“Al vind ik”, tekent Hoefnagel erbij aan, “dat er ook nog steeds complexe teksten moeten verschijnen, bijvoorbeeld literair, maar in de openbare ruimte, waar de tekst voor iederéén is bedoeld, hoort die complexiteit niet.”

WAT ZEGGEN ZE WAAR? MIET OOMS

Over regionale verschillen in Nederland en Vlaanderen.

Enerverend

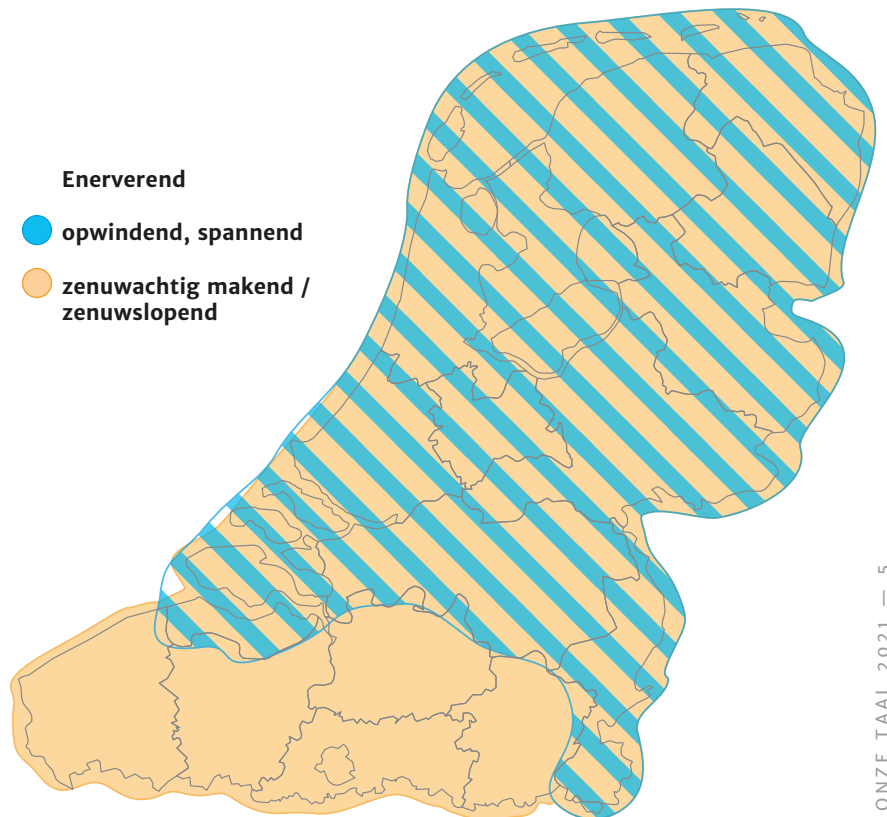
‘W at een enerverende dag!’ Hoe reageert u als u deze zin hoort? Hebt u medelijden of bent u nieuwsgierig naar wat die dag zo spannend maakte? Het antwoord hangt af van waar u woont. Wie in Vlaanderen het woord *enerverend* gebruikt, geeft aan dat hij er zenuwachtig van werd, het irritant vond of zelfs zenuwslopend. Iets wat enerverend is, werkt op de zenuwen. En dat kan in verschillende gradaties.

In Nederland kan dat ook, maar dat hoeft niet. Iemand die daar over zijn ‘enerverende plannen’ vertelt, is geen masochist. *Enerverend* kan immers ook ‘spannend, opwindend’ betekenen. Hiermee neemt Nederland internationaal gezien een aparte positie in. Het Engelse *enervating* (‘futloos’), het Franse *énervant* (‘ergerlijk’), het Spaanse *enervante* (‘nervus makend en slap’), het Duitse *enervierend* (‘op de zenuwen werkend’) en het Zweedse *enervera* (‘irriteren’) hebben allemaal een uitsluitend negatieve betekenis.

Dus let buiten de landsgrens goed op als je dit woord wilt gaan gebruiken.

Enerverend

- opwindend, spannend
- zenuwachtig makend / zenuwslopend

Videovergadering, klachten-brief, pechakucha: wat zijn er de mores van? De do's en don't's? In de rubriek 'Regels van het spel' wordt telkens een tekstgenre tegen het licht gehouden. Deze keer het 'tienminutengesprek' op school – met expert dr. Tessa van Charldorp (Universiteit Utrecht).

ROOS DE BRUYN

MET MEDEWERKING VAN JAAP DE JONG,
RUTGER KIEZEBRINK EN VIBEKE ROEPER

Illustraties: Inez van Vuren

In tien minuten naar een bondgenootschap

Regels van het spel [2]:
'tienminutengesprekken' op school

'Hebben jullie de indruk dat jullie dochter zich verveelt in de klas?', 'Lezen jullie je zoon nog steeds voor?', 'Weet je dat jullie dochter elke week wel een keer te laat komt?' Zomaar drie voorbeelden van veelgestelde vragen tijdens oudergesprekken op school.

Alle ouders kennen het fenomeen: twee of drie keer per jaar krijgen ze een bericht dat ze kunnen langskomen voor een gesprek met de leraar van hun kind. Hoewel zulke korte leraar-ouderuitwisselingen al decennialang gemeengoed zijn, is er nog weinig onderzoek naar gedaan. De term *tienminutengesprek*, die in Nederland in de jaren tachtig opkwam, werd pas in 2015 voor het eerst in Van Dale opgenomen. In Vlaanderen spreekt men overigens van *oudercontact* en in Nederland is ook de term *tafeltjesavond* in gebruik – leraren nodigen dan telkens verschillende ouders aan hun 'tafeltje' uit.

Hoe je deze gesprekken ook noemt, het doel is dat de ouders of verzorgers en de leraar in zeer korte tijd de vorderingen, het gedrag en het welbevinden van het kind doornemen. Wat zijn de kenmerken van deze gesprekken? Welke onderliggende afspraken bestaan er over de rollen van de deelnemers?

INSTITUTIE

Voor communicatiewetenschapper dr. Tessa van Charldorp van de Universiteit Utrecht is het bestuderen

van gesprekken haar dagelijks werk. Helaas is haar geen onderzoek bekend naar tienminutengesprekken. "Dat is jammer, want het zijn interessante ontmoetingen. Het zijn in wezen gesprekken tussen een vertegenwoordiger van een institutie (de leraar) en leken (de ouders). De positie van de leraar als deskundige op het gebied van de cognitieve ontwikkeling van de leerling is onomstreden. Door tijdens zo'n gesprek te vertellen over prestaties en

Zeven tips voor docenten

- Neem de leiding over het gesprek en geef de structuur aan.
- Geef de ouders gelegenheid om eigen gesprekspunten toe te voegen.
- Zorg voor een positieve sfeer door dingen te noemen die goed gaan of waar je waardering voor hebt.
- Laat de ouders merken dat je het kind écht kent met een typerende anekdote.
- Breng een slechte boodschap zonder omwegen.
- Stel vragen die de ouders ruimte geven om te vertellen en geef ze de ruimte om uit te praten. Bijvoorbeeld: 'Kunnen jullie een voorbeeld geven van hoe ze thuis (...).'
- Vermijd jargon en wees voorzichtig met humor en ironie.

scores doet een leraar precies wat ouders verwachten. Maar bij opmerkingen over het gedrag van een kind ligt dat moeilijker. Het gesprek kenmerkt zich wat dit onderdeel betreft door wat je een ‘precaire kennisverhouding’ noemt. De ouders weten namelijk veel meer over het karakter en het gedrag van hun kind dan leraren. Dat maakt dat uitspraken van leraren hierover ‘gevaarlijker’ zijn, ook al beperken zij zich tot wat ze op school zien: nu staat hun rol als expert veel minder vast.”

Waarin zit precies het ‘gevaar’ van deze precaire kennisverhouding? Van Charldorp: “Bij alle gesprekken, en dus ook bij zo’n tienminutengesprek, spelen de vragen: ‘Welke kennis heb jij, hoe kom je aan die kennis en

Leraren en ouders hebben een gedeeld belang: beide partijen willen dat het kind zo goed mogelijk functioneert en presteert.

waarom ben jij degene die hier de meeste kennis over zou hebben?’ Het gaat met andere woorden om de vraag: ‘Wie ben jij om hier iets over te kunnen zeggen?’ Deze vraag geldt zelfs voor lovende opmerkingen als ‘Ik zou wel dertig kinderen zoals jullie kind in de klas willen hebben!’ Het is voor ouders leuk om te horen, maar toch wat ongemakkelijk om daarop te reageren. Dat komt doordat het lieve karakter van hun kind hún ‘expertisegebied’ is. Dan voelt het raar om van een niet-expert daar opmerkingen over te krijgen.”

STRESSVOL

Leraren en ouders hebben natuurlijk een gedeeld belang: beide partijen willen dat het kind zo goed mogelijk functioneert en presteert. Meestal verlopen de gesprekken dan ook prima. Maar ouders kunnen zich ook opstellen als kritische klanten die een dienst van de school afnemen en daar hoge eisen aan stellen. Daardoor kunnen tienminutengesprekken stressvol zijn voor leraren.

In hun opleiding of bij een aanvullende cursus wordt leraren aangeraden meteen de leiding te nemen in tienminutengesprekken. Is dat een goede aanwijzing? Van Charldorp: “Leraren moeten inderdaad hun ‘institutionele rol’ pakken en het gesprek leiden – dat verwachten de ouders ook. Maar het werkt aan het begin van een gesprek het best als de gesprekspartners als het ware even

Zeven tips voor ouders/verzorgers

- Bedenk vooraf wat je in elk geval wilt vertellen of vragen.
- Benoem wat je waardeert in de aanpak van de leerkracht.
- Spreek alleen voor jezelf, niet namens andere ouders of je kind.
- Bespreek een negatieve ervaring zo neutraal en feitelijk mogelijk.
- Controleer of je de boodschap van de leerkracht goed hebt begrepen door die kort samen te vatten.
- Brengt de leerkracht een slechte boodschap, schiet dan niet in de verdediging, maar probeer samen naar een oplossing te zoeken.
- Raak je geëmotioneerd, benoem dat dan.

Bekende clichés en herkenbare missers

In tienminutengesprekken komen allerlei cliché-uitspraken voorbij, maar soms ook opmerkingen waar de ouder óf de leraar misschien net iets langer over had moeten nadenken. Hieronder een greep uit de uitspraken die onze lezers en volgers – ouders én leerkrachten – ons toestuurden (en ook sommige die we uit eigen ervaring kennen).

Ouders tegen leerkracht

- Ik wil niet altijd de boeman zijn als mijn zoon geen zin heeft in huiswerk.
- Echt? Thuis is het zo’n lief kind.
- Dat heeft ze van mij. (bij een compliment)
- Dat zit in de familie van mijn partner. (bij een leer- of gedragsprobleem)
- Hij kan het wel, als hij zou willen.
- U bent toch ook jong geweest?
- Ze werkt zo hard; ze zit de hele avond op haar kamer!
- Ja, maar zo’n vak als grammatica, daar heb je toch ook niks aan?
- En wat gaat u daaraan doen, aan die slechte cijfers van onze dochter?

Leerkracht tegen ouders

- Die eierwekker is voor mezelf; voor als ik te lang praat.
- Herkent u dit gedrag ook van thuis?
- Hij is gewoon lui.
- Het zal nooit een hoogvlieger worden.
- We denken dat hij beter kan.
- Daar wil je er wel dertig van in je klas hebben.
- Ze kan het wel, maar het komt er niet uit.
- Waarom bent u eigenlijk gekomen? Alles gaat toch goed?

onderhandelen over de agenda, al is het maar een halve minuut. De leraar kan meteen de juiste toon treffen met een begin als: ‘Hebben jullie onderwerpen die we sowieso moeten bespreken?’ Zo voelen de ouders zich gelijkwaardige gesprekspartners en staat de samenwerking in het belang van het kind meteen voorop.” (Zie ook de kaders met tips voor leraren en ouders.)

PATRONEN

Samenwerking is het sleutelbegrip bij het voeren van een tienminutengesprek. Het doel is immers om tot gezamenlijke conclusies te komen. Hoe stuur je een gesprek die kant op? Een van de gesprekstechnieken die in het onderwijs vaak gebruikt worden, is gebaseerd op de zogeheten ‘roos van Leary’ (zie het kader op de volgende bladzijde). Dit schema beschrijft de vaste patronen die in gesprekken terugkomen. Daarbij gaat het om begrippen als samenwerking en de leiding nemen of juist afwachtend zijn. Leraren (en ouders) die zich bewust zijn van de werking van deze patronen, kunnen beter inschatten met welke bijdragen en reacties ze een succesvol gesprek kunnen voeren. Dat vereist nogal wat oefening, omdat je soms je eerste reactie moet inslikken.

Van Charldorp: “De roos van Leary is inderdaad erg bekend in het onderwijs. Die techniek toepassen is ook voor een professional razend moeilijk. Je intuïtieve reactie is namelijk heel sterk. Als iemand je bijvoorbeeld

aanvalt, schiet je in de verdediging, ook al weet je dat het verstandiger is begripvol te reageren.”

Tienminutengesprekken zijn te kort voor een ‘goed gesprek’, maar toch wordt het doel meestal wel bereikt: ouders vernemen hoe hun kind ervoor staat op school, leraren leren van de ouders iets erbij over de leerling en het bondgenootschap tussen de twee partijen wordt versterkt. Van Charldorp: “Mijn ervaring is dat leraren goed aanvoelen dat zij expert zijn in hun cognitieve domein, maar verder niet. Als ouders en leraren zich bewust zijn van de precare kennisverhouding bij de niet-cognitieve onderdelen van het gesprek en als leraren eraan denken hun institutionele rol ‘democratisch’ in te vullen, is de uitgangspositie in elk geval al veelbelovend.” ◀

Dr. Tessa van Carldorp is in 2012 gepromoveerd op het proefschrift *Van politieverhoor naar proces-verbaal*, waarin ze laat zien hoe politieagenten en verdachten het geschreven proces-verbaal ‘co-construeren’. Sindsdien doet ze onderzoek naar gesprekken bij banken, in ziekenhuizen, bij de huisarts en in de klas.

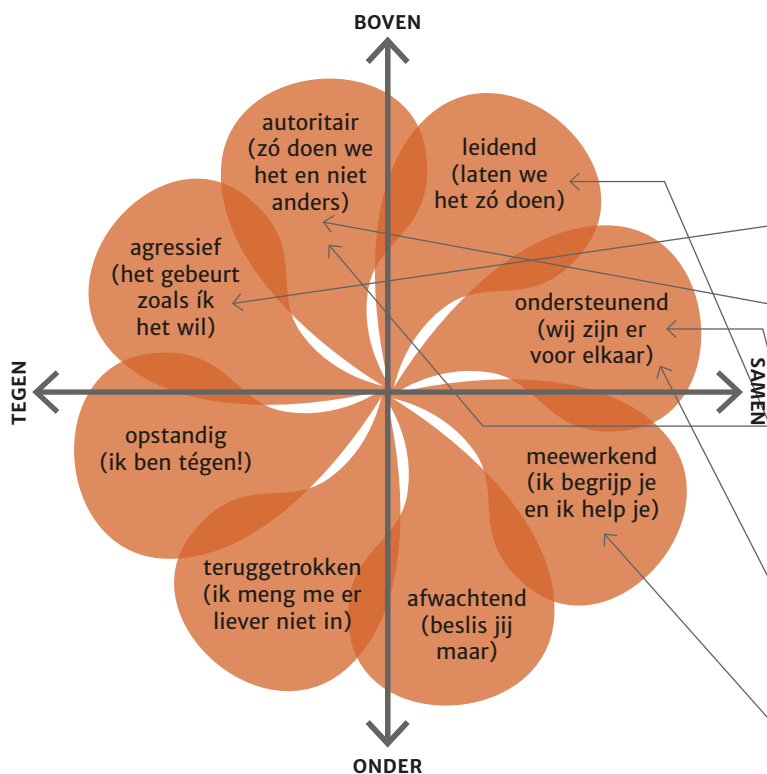
De roos van Leary

De roos van Leary is in 1957 bedacht door een groep psychologen, onder wie Timothy Leary. Het schema bestaat uit twee assen. De verticale boven-onderlijn draait om de vragen ‘Wie heeft of neemt de leiding?’ (‘boven’) en ‘Wie laat zich leiden?’ (‘onder’). De horizontale tegensamenlijn gaat om vragen als ‘Staat het gezamenlijke belang voorop (‘samen’) of juist meer het eigen belang?’ (‘tegen’). Dit boven-, onder-, samen- en tegengedrag kun je verder onderverdelen.

Er gelden vervolgens twee principes. Het eerste is het symmetriepincipe. Dat wil zeggen dat horizontaal

gedrag versterkend werkt: samengedrag lokt samengedrag uit; tegengedrag leidt tot tegengedrag bij de ander. Het tweede is het complementariteitsprincipe. Daarmee wordt bedoeld dat verticaal gedrag juist tegenovergesteld gedrag oproept. Agressief gedrag roept bijvoorbeeld intuïtief defensief gedrag op bij de ander.

Het idee achter de roos van Leary is dat als je inzicht welke reactie jouw woorden bij een ander oproepen, je bewuster kiest voor hoe je je uiting verwoordt. Wie de roos van Leary goed beheerst, kan bijvoorbeeld tegengedrag van de gesprekspartner ombuigen naar samengedrag.

DE ROOS VAN LEARY IN DE PRAKTIJK

Ouder: Mijn kind had een 3 voor de laatste toets. Ze kon zich niet concentreren, want er was de hele tijd lawaai op de gang. Ik wil dat u haar een herkansing geeft.

Leraar A: Nee, een herkansing is echt niet aan de orde. De andere leerlingen hadden ook last van dat lawaai en hebben normaal gescoord. Trouwens: ik was er zelf bij en het geluid viel best mee.

Leraar B: Ik begrijp dat ze teleurgesteld was. Helaas is herkansen niet mogelijk – de andere leerlingen hadden ook met dat geluid te maken en zij hebben normaal gescoord. Maar volgende week is er een luistertoets en daar is ze altijd goed in. Dan haalt ze dat cijfer gemakkelijk weer op. Wat me al vaker is opgevallen, is dat jullie dochter moeite heeft om het systeem te zien in de grammatica. Hoe gaat dat trouwens bij Duits?

Klits klets en klisklas

“**A**mesjille van je roelosjee” – dat mompel ik af en toe nog weleens voor me uit, op lege momenten. En dan zo gedachteloos verder: “eelokale doe maar mee / mamasjille van je hoelosjee / eelokale van de danslokaal”. Het is een oud springliedje. Het hangt van de onzinwoorden aan elkaar, al dringt zich via “eelokale” en “danslokaal” wel een bestaand woord op, en al snapt iedereen ook wel wat de bedoeling is bij “doe maar mee”.

“Ariboedijne, kalifikatsjoe!” Uit een ander liedje, ook mooi. Ook dat zijn fantasiewoorden, afkomstig uit het grote arsenaal aan zinloze woorden uit de wereld van kinder- en bakerrijmen. Ik ben er dol op, zoals ik ook dol ben op chocola: het ligt lekker in de mond. *Amesjille*, *ariboedijne*, *roelosjee*: het is taal in haar meest speelse en muzikale vorm. Klank zonder betekenis. Is het heimwee naar het taalparadijs waarin ook ik mij ooit bevonden moet hebben: de toestand van het jonge, nog spraakloze kind dat goochelt met de taal die hem toevallig aan komt waaien? De taalpsychiater in mij zegt dan: klankjes proeven, woordjes sabbelen, moedertaal – een fixatie op de orale fase.

WEVERKENS

“Kalifikatsjoe, follafollagetta, sextinstjoe!” – ik maak het versje nog maar even af, want zo hoort dat bij aftelrijmpjes. En meteen daarna dient zich in het hersengebied waar de betekenisloze kinderklanken zetelen ook al gauw de “schietspoel” aan, en de “sjerrebekke”, en de “spoelza”. Alle drie afkomstig uit het refrein van weer een ander kinderlied, over de vier weverkens die ter botermarkt gaan. “En de boter die was er zo diere. / Zij hadden geen duit haast meer in hunne tas, / en ze kochten één pond sa vieren.” Sneu, maar dan volgt het refrein, met zijn opzweepende ritme, en zijn magische toverformule: “Schiet spoel, sjerre bekke, spoelza! / Dikke djakke, kerre koltjes, klits klets!”

Onzintaal, of toch niet helemaal? Als het lied over wevers gaat, en er komt een woord als *schietspoel* in voor, zou er in dat refrein dan niet ook een verwijzing naar de techniek van het weven kunnen schuilen? In een artikel

Onzintaal, of toch niet helemaal?

uit 1984 in *De Nieuwe Taalgids* boog Renaat Gaspar zich over deze kwestie. Hij was niet de eerste die meende dat met het refrein het geluid van een weefgetouw werd weergegeven. Luister maar naar klanknabootsingens als “dikke djakke” en “klits klets”. Maar was dat alles? Volgens Gaspar waren “sjerre bekke”, “spoelza” en “kerre koltjes” geen onomatopoeën, en ook geen onzinwoorden, “hoe vreemd ze ook mogen klinken”.

Daarna begon hij aannemelijk te maken dat *sjerre bekke* Vlaams is voor ‘ga snel weg’. En *spoelza* idem voor

Foto: Bart de Rijk / 123RF

‘Klisklas’
in straatjes
in San Remo.

‘hup spoel’. De eerste regel van het refrein betekent dan: ‘Schietspoel, ga snel weg, hup spoel’. En na het wisselen van de schachten (weergegeven door “dikke djakke”) vervolgt de tweede regel dan met de aansporing “kerre koltjes”, die volgens Gaspar begrepen kan worden als ‘keer terug, klosje’. Waarna het refrein afsluit met “klits klets”, waarin de kenner het geluid van het aandrukken van de rietkam herkent. Zo werd het magische refrein keurig omgezet in een adequate beschrijving van het weven.

LEOPOLD

Als *klits klets* voor de goede verstaander de wereld van het weven oproept, hoe zou dat dan zijn met *klisklas*? Het is een raar woord, dat zomaar opduikt in een verder geheel zinnig gedicht van J.H. Leopold, geschreven rond 1895. Het begint met de regels “De lente valt dan in een oude stad / een holgebouwde, waar ik lang was”. Het beschrijft een wandeling langs de huizen in eenzaamheid, in een sfeer van vertwijfeling en droefenis, en eindigt dan zo: “Mijn voeten zij gaan onder mijn klisklas, / mijn hoofd hangt in een web van schemeringen.”

Wat zou *klisklas* betekenen? Mechanisch heen en weer bewegend, als de spoel in een weefgetouw? Is het een weergave van het geluid van schuifelende voetstappen op straat? Er is nog een andere mogelijkheid. Leopold-biograaf Dick van Halsema moest bij dit gedicht denken aan de reis die de dichter in 1890 door Italië maakte. Hij was toen ook een week in San Remo, de stad aan de Middellandse Zee met zijn smalle omhooglopende trapstraatjes, voor een deel door huizen overbouwd. Toen Van Halsema daar meer dan een eeuw later zelf liep, in de voetsporen van Leopold, hoorde hij zijn eigen voetstappen weerkaatsen in de holle overwelfde straatjes. Zijn voeten gingen, hoe moet je dat nu zeggen – zijn voeten gingen onder hem klisklas.

Het is nog niet helemaal wetenschappelijk bewezen, maar *klisklas* zou behalve gewoon ‘klisklas’ dus ook kunnen betekenen: ‘klisklas met echo, meer in het bijzonder in de holgebouwde straatjes van San Remo’.

“Hoi mevrouw we hadden een paar vragen”

Hoe corona het lesgeven steeds informeler maakte

In ruim een jaar online onderwijs als gevolg van corona is er veel veranderd. Het contact tussen docent en leerlingen verloopt weliswaar op afstand, maar de onderlinge communicatie is informeler dan ooit.

LOTTE WIJBRANDS
PUBLICIST EN DOCENT NEDERLANDS

Het is woensdagavond tien uur als ik op mijn telefoon een chatberichtje krijg van een leerling: “Mevrouw, wanneer was de deadline ook alweer?” Ik zit op de bank in een joggingbroek een sitcom te kijken. Zonder erbij na te denken open ik de app van Microsoft Teams en typ een antwoord: “maandag 16:00”. “Oké bedankt!”

Pas als ik Netflix een paar seconden terugspoel om het gemiste stukje in te halen, dringt het tot me door: dit was een paar jaar geleden ondenkbaar. Het bericht, de toon, het tijdstip: het is allemaal nieuw. Sinds ‘lock-down’ een begrip is en ‘online les’ bestaat, is mijn contact met leerlingen op talloze wijzen veranderd.

Voordat er online les werd gegeven, had ik nauwelijks digitaal contact met leerlingen. Ik kreeg weleens een verdacht beleefde mail met de vraag een deadline uit te stellen, of een bericht van een bezorgde ouder, maar dat was het wel. Soms stuurde een leerling me een volgzverzoek op Instagram, wat ik altijd weigerde, omdat ik ze niet té veel wil toelaten tot mijn privéleven.

En toen sloten de scholen. Sindsdien verliep al mijn contact met leerlingen digitaal. De lessen gaf ik per video, al het andere contact ging via de chat. Het bleek een totaal nieuwe communicatiewereld. Zowel docenten als leerlingen wisten nog niet precies hoe het werkte. Wat zijn de gebruiken? Wat de conventies? We zochten het gaandeweg samen uit.

LAAT MAAR

Het eerste wat me opviel: de drempel van chat is heel laag en het meeste contact is dan ook heel praktisch van aard: “Waar staat de powerpoint”, en “Oh oké sorry dat heb ik niet gehoord, mijn puppy heeft zojuist alle wifi-kabels doorgebeten ...” Af en toe stelt een leerling een inhoudelijke vraag waar in de les geen tijd voor was. Het

Een leerling: “Als ik écht iets wil bereiken, bijvoorbeeld dat een deadline verplaatst wordt, dan schrijf ik een net berichtje.”

ontvangen van een chatberichtje voelt dan ook bijna als het krijgen van een bericht via WhatsApp. Het is de gewoonte om zo’n bericht meteen te openen en te beantwoorden. Aan de ene kant vind ik dat handig: het kan gemakkelijk even tussendoor, het kost geen moeite. Tegelijkertijd wil ik niet dat er van me verwacht wordt dat ik altijd bereikbaar ben, iets waar sommige leerlingen wel van uitgaan. Toen ik laatst wat berichtjes een dag onbeantwoord liet (ik was namelijk dit stuk aan het schrijven), stuurde de ene leerling erachteraan: “??”, wat me nou ook weer niet de bedoeling leek. De ander schreef na een tijdje: “Laat maar, ik heb het al gevonden.”

Uit dat laatste blijkt ook wel dat de drempel soms iets té laag is, en dat ze komen met dingen die ze best zelf kunnen oplossen: “Wat is de stof van de toets?”, “Waar moet ik de opdracht inleveren?”

Een vriendin die lesgeeft op het hbo, vertelt dat ze om die reden weer is overgestapt op e-mail, waarna de onnodige berichtjes vanzelf verdwenen.

GROETJES

Naast die laagdrempeligheid is er nog iets wat me opvalt aan de chatberichtjes die ik krijg: de informele toon. Leerlingen gebruiken bijvoorbeeld geen aanhef, zoals in een e-mail, maar spreken me aan zoals ze ook op school zouden doen. Zo begint een leerling zijn bericht met: “hoi mevrouw we hadden een paar vragen”, of een leerling schrijft: “mevrouw ik ben waarschijnlijk wat later, want ik moet mijn zusje ophalen van school”. Een enkele keer sluit een leerling af met “groetjes” en een naam, maar zodra het gesprek verdergaat, verdwijnt dat ook:

- Hoi mevrouw, Ik vind het echt veel fijner als ik mijn antwoorden schrijf ipv typ. Kan dat ook? Groetjes Janne.
- Ja, schrijven mag ook.
- Top!

Hoe ervaren jongeren dit zelf? Een leerling uit 5-vwo merkt op dat haar toon ook afhangt van de inhoud: “Bij een korte vraag, bijvoorbeeld over het huiswerk, is mijn toon best informeel, maar als ik écht iets wil bereiken,

bijvoorbeeld dat een deadline verplaatst wordt, dan schrijf ik echt een net berichtje met een aanhef en afsluiting.”

Dat valt ook op in een chatberichtje dat Veerlevier van Schooten, docent op een gymnasium in Hilversum, ontving:

Beste mevrouw van Schooten,

Zoals u had aangekondigd heb ik binnenkort met Lara, David en Renate mijn presentatie over dystopie. Maar ik weet niet goed hoe ik dit moet doen, aangezien Kim eerst in mijn groepje zat. Zij had de opdracht om het achtergrondverhaal te verzinnen en we weten niet hoe we het zonder haar moeten doen.

Mvg,
Marrit van der Veen

Daarna schakelt de leerling moeiteloos over van de formele toon op de WhatsApp-achtige vorm. Een paar seconden later komt het volgende berichtje erachteraan: “Jeetje wat heb ik dit lastig geformuleerd, oeps”.

Hoe informeel het contact precies is en kan zijn, is voor docenten en leerlingen nog zoeken. De ene leerling schrijft “ssry ik was de laatste weken druk” en stuurt een gifje mee, de ander doet dat bewust niet. Ook ikzelf merk dat ik soms gedachteloos “hahaha” typ, of emoji’s verstuur. Zeker als ik mijn telefoon gebruik, gaat dat bijna vanzelf. Soms ontstaat ook de vraag of het contact niet té informeel wordt. Dat een leerling een foto van een gehaakte knuffel stuurt, vind ik leuk, maar het eerdergenoemde “??” is over de grens.

BLIJVERTJE

Inmiddels zijn de scholen weer half open. Vaak komt dat erop neer dat de helft van de klas thuiszit en de andere helft op school les heeft. Ook verre van ideaal, maar vrijwel elke docent is het erover eens dat ‘live’ lesgeven vele malen beter werkt dan online, ook wat betreft de communicatie. In een klas kun je écht contact hebben, kun je zien hoe leerlingen reageren, kun je peilen wat er binnenkomt en waar de aandacht afdwaaft.

Toch merk ik dat het chatbericht als communicatiemiddel niet zomaar weg is. Het is een extra optie, die door zijn snelheid en laagdrempeligheid soms alsnog aantrekkelijker is dan wachten tot maandag het vierde uur wanneer je weer Nederlands hebt. Nog steeds krijg ik af en toe berichtjes van leerlingen die in de les iets zijn vergeten te vragen, of tijdens het huiswerk maken ergens tegenaan lopen.

Nu die chat weleens een blijvertje zou kunnen zijn, moet ik nog beter gaan nadenken over de grenzen van dat medium. Wanneer ben ik bereikbaar? Hoe informeel kan het contact zijn? Zonder het me echt te realiseren, sloot ik laatst een online gesprek af met “En nu ga ik netflixen.”

“Veel plezier”, was het nette antwoord. ◀

De namen van de leerlingen zijn gefingeerd.

De juiste namen

Binnen een week werd de Nederlandse vlogger en rapper Défano Holwijn in februari van dit jaar twee keer bij een verkeerde voornaam genoemd. Bij *EditieNL* sprak een presentator hem aan als ‘Delano’ en enkele dagen later zei CDA-leider Wopke Hoekstra ‘Stefano’ tegen hem.

Is dat begrijpelijk? De voornaam Défano kwam in 2014 in totaal vijf keer voor in de Nederlandse Voornamenbank. Via Google vind je alleen verwijzingen naar Holwijn als je op ‘Défano’ zoekt. Iemand die de vlogger niet kent, heeft dus waarschijnlijk ook nog nooit van de naam gehoord. Toch sprak het online-tijdschrift *OneWorld* van “microagressie”, een term die Holwijn in latere interviews overnam om Hoekstra’s gedrag te kwalificeren. “Microagressies”, legde *OneWorld* uit, “zijn kleine, alledaagse opmerkingen en handelingen die voortkomen uit een grotere, achterliggende machtsstructuur (zoals racisme of seksisme).” Het tijdschrift wees er fijntjes op dat Wopke nu ook niet bepaald een alledaagse naam is.

ONVERSCHILLIGER

Het is naar als iemand je naam verkeerd zegt. Geen betere manier om iemand het bloed onder de nagels vandaan te treiteren dan door diens naam achteloos verkeerd uit te spreken of overduidelijk te demonstreren dat je je deze niet herinnert: ‘Zo, mevrouw Dingetje, hoe gaat het met Huppeldepup?’ Het suggereert dat je niet wezenlijk geïnteresseerd bent in de persoon. Correcte spelling is niet een van mijn levensdoelen, maar als iemand mij aanschrijft als ‘Mark’ in plaats van Marc, voel ik me even miskend. “Noem mij, bevestig mijn bestaan”, schreef Neeltje Maria Min in haar beroemde gedicht ‘Mijn moeder is mijn naam vergeten’.

Geen betere manier om iemand te treiteren dan door diens naam achteloos verkeerd uit te spreken.

Nu is vaak niet te achterhalen of je gesprekspartner zoiets doet uit onwil of per ongeluk. Als iemand zich voorstelt (‘Ik ben Wopke’) heb je vaak maar één kans om de naam helemaal precies te vangen en te onthouden. Zeker bij minder gebruikelijke namen kan er dan van alles misgaan. Voor mensen van kleur, zoals Défano Holwijn, komt er een complicatie bij: een ongebruikelijke naam wordt sneller verkeerd verstaan, maar het is net zo goed mogelijk dat een al dan niet bewust racistisch sentiment iemand net wat onverschilliger maakt over de naam van de ander.

MARS

De Verenigde Staten kennen een langere traditie van immigratie uit de hele wereld. Ook is daar de gevoeligheid

voor zaken als microagressie verder ontwikkeld. In Amerika is er vorig jaar bijvoorbeeld een hoogleraar berispt door zijn universiteit omdat hij weigerde de naam van een student correct uit te spreken. Een extra complicatie in dat geval was overigens dat de student in kwestie Phuc heette. De discussie werd eind vorig jaar, tijdens de presidentsverkiezingen, nog versterkt toen een Republikeinse tegenstander van vicepresidentskandidaat Kamala Harris overduidelijk met opzet haar naam een paar keer verkeerd uitsprak: “Ka-MAL-a, Ka-MAL-a or Kamala, Kamala, Ka-mala, -mala, -mala, I don’t know, whatever.”

Er is geen onderzoek gedaan naar de vraag of mensen van kleur vaker met een verkeerde naam worden aangesproken dan witte mensen, maar het zou me niet verbazen als dat zo was. Het is hoe dan ook een ingewikkelde kwestie, waarin bijna per definitie fouten worden gemaakt. Het is vooral belangrijk om te beseffen dat mensen namen op een bijzondere manier verwerken in de hersenen. Mensen zijn onbewust sterk gehecht aan de klank en vorm van hun eigen naam – er zijn bewijzen dat Marcen als ik statistisch gezien een grotere kans hebben van Marsen te houden dan mensen die Dennis of Kevin heten –, maar vinden de namen van anderen meestal niet zó belangrijk dat ze hun best willen doen alle details te onthouden. De kunst lijkt mij te proberen dit perspectief in het dagelijks leven zoveel mogelijk om te draaien: anderen vergeven als ze zich vergissen, en zelf je best doen om andermans naam zo precies mogelijk te zeggen.

En, zoals Défano Holwijn zelf zei: “Mijn moeder heeft me geleerd dat er veel op mijn pad kan komen, maar dat je altijd door moet. Niet dat je iets niet erg mag vinden of nergens van mag balen, maar je leven kan niet stoppen.”

Hoe *tijgen* *togen* werd

FRANK JANSEN

Eind vorig jaar stond in de ‘Brief van de dag’ van de *Volkskrant* deze zin: “De thuiswerkregels aan de laars lappende collega heeft stevast geen schoolgaande kinderen en zal ook met deze maatregelen fluitend naar het steeds leger wordende kantoor blijven *togen* (...).”

Ik viel over dat *togen*. Was hier niet bedoeld: *tijgen* (‘zich begeven, gaan, trekken’)? Voor alle zekerheid even in Van Dale en de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* gekeken en die geven *tijgen* - *toog* - *getogen*. De krant had het foutje ook gezien, want de volgende dag was het in de elektronische versie gecorrigeerd.

Maar het was geen gewoon foutje. Dat blijkt als je het gebruik van de infinitiefvormen *tijgen* en *togen* met Google gaat tellen. Ik nam daarvoor uit de afgelopen twintig jaar de zinnen waarin ook een van de hulpwerkwoorden *blijven*, *kunnen*, *moeten*, *mogen* en *willen* voorkwam, omdat die een hoofdwerkwoord in de infinitief verlangen. Dan blijkt dat de correcte vorm *tijgen* het met 9 voorkomens af moet leggen tegen *togen*, dat 29 keer voorkomt. Het zijn meestal heel gewone teksten, zoals: “Mensen die afhankelijk zijn van een rolstoel kunnen zich wellicht afvragen of zij met een gerust hart naar Jamaica kunnen *togen*.”

FREQUENTIE

Nader onderzoek wijst uit dat de *o*-vorm ook in persoonsvormen van de tegenwoordige tijd gebruikt wordt, bijvoorbeeld in de volgende autoadvertentie: “Dus mocht je nog een hooligan-AMG wensen waarbij je vaker banden moet wisselen dan tanken, toog je naar de AMG-dealer.” Nog duidelijker zie je dit als het onderwerp *je* vóór het werkwoord staat, zoals in: “Als je in Nederland wil gaan zwemmen zijn er grofweg twee opties: óf je toogt naar een zwembad óf je gaat in de buitenlucht zwemmen.” Dit kan alleen maar tegenwoordige tijd zijn. Dat geldt ook voor *toogt* met een derde persoon enkelvoud, bijvoorbeeld: “Zij toogt naar de betreffende meubelboulevard, (...)” Dat niet alleen de infinitief, maar ook de stam van het werkwoord verandert, blijkt ook uit het feit dat de verleden tijd *toogde(n)* eveneens voorkomt, bijvoorbeeld in: “Dus toogde Bhuiya, nu zeventig, dertig jaar geleden naar de Bangetha Hills om (...)”

Waarom komt deze verandering juist bij *tijgen* voor? Bij enkele dialectsprekers kan de gedachte aan een ander werkwoord *togen* een rol hebben gespeeld, maar zelf zie ik meer in een verklaring aan de hand van de frequentie van de *ij*- en *o*-vormen. De tegenwoordige tijd met zijn *ij*-vormen komt veel minder voor dan de *o*-vormen van de verleden tijd. Een Google-telling geeft voor *ik*, *je/jij*, *hij/zij/ze tijg(t)* en *wij/we*, *jullie*, *zij/ze tijgen* bij elkaar in deze eeuw 13 gevallen, tegen dezelfde onderwerpen met *toog/toegen* meer dan 250 keer. Daar komt bij dat *tijgen* in gesproken taal weinig gebruikt wordt. Toen ik daarnaast mijn vrouw vroeg: “Tijgen we straks nog naar een essentiële winkel?”, kreeg ik een glazige blik als antwoord. Bij woorden die we niet paraat hebben, krijgt een analoge variant sneller een kans. ◀

Dankwoord

Bij dezen zou ik u allemaal graag een keer willen bedanken voor de geweldige reacties op deze column tot nu toe. Ik ben daar enorm blij mee en het sterkt ons ook om ermee door te gaan. Ik schrijf “ons”, want ik maak zo’n column natuurlijk niet alleen. Er staat iedere keer wel Ronald Snijders onder deze tekst, maar er is uiteraard een heel team van producers, redacteuren en medeschrijvers dat elke maand weer keihard werkt om deze column uit de grond te stampen. Mensen die achter de schermen ervoor zorgen dat wat u hier leest zo goed mogelijk verwoord wordt en het beoogde effect sorteert. Daarvoor wil ik op deze plaats graag eens een aantal mensen persoonlijk bedanken: allereerst natuurlijk Ellemieke Verhagen voor de catering, drank: Judith van Veen, Vincent en Toine Vinken voor de mentale ondersteuning, Achmet Duyurkur voor de stilistische puntjes op de *i*, Flip Denemarken voor zijn helicopterview, Bimbam Oppelschoten voor de technische realisatie, Helmut Kreuningen verzorgde de schrijffouten, Micha Waddenbroek voor het metaniveau in deze column, Egbert-Jan Swelinkmeijer voor het lezersonderzoek en het in kaart brengen van het leesniveau van *Onze Taal*-abonnees, Ayaka Oblomov, die wederom de visagie verzorgde, Rendy van Rijswijk, die voor dit nummer mijn haar deed, de kleding was van Tania Visions Doesburg (check de website van *Onze Taal* voor de verkooppunten), de grammatica was in handen van Richard Kerkhof, lidwoorden Ineke Roos, het licht werd verzorgd door Victor Jas, geluid Bart Wevers, hoofd koppelwerkwoorden Tarkan Simic, stagiaire koppelwerkwoorden deze maand Emma Wortelboer, de ironie werd ook deze keer weer gecheckt door Martijn Levensvreugd, onderwerpen en research buitenland (bijvoorbeeld of deze column verkocht kan worden aan het buitenland) Tamar Meijssing, juridische ondersteuning inzake het beliden en wegzetten van bepaalde bevolkingsgroepen dan wel mensen met een seksuele geaardheid in deze column: Asha Prunes, het feministisch discours en de #metoo-discussies werden dit keer geleid door Sabine, Lauren, Myrthe, Jennifer, Stefanie en Gwen, waarvoor dank, ook aan Titus Tiel Reeringh voor de special effects, en niet te vergeten de afdeling tautologie van Erik Wiers die ze er ook ditmaal bijna zowat allemaal uit haalde, koppeltekens Wouter Ritsema, gaffer: Raymond Tabersma, erotiek Valeria Mandoni, persoonsvormen en werkwoordelijke gezegdes Ingmar Hubkes, EHBO Slobodan Cernic & Slatan Milosovic, en natuurlijk dank aan de sponsors Christine le Duc, Ben Bits en Regenwoud Kappers voor hun financiële steun, en verder iedereen die ik vergeten ben.

RONALD SNIJDERS

Hoe woorden vroeger klonken, weten we lang niet altijd. Zelfs in de woordenboeken van toen ontbreekt die informatie. Maar soms lukt het toch om er iets over te ontdekken, als je maar weet hoe je moet zoeken.

JOOP VAN DER HORST

Illustratie: Saskia Aukema

Van *ópdat* naar *opdát*

Een accentverandering betrapt

In het online tijdschrift *Neerlandistiek* stond kortgeleden het volgende versje van de dichter Pieter Boddaert (1694-1760):

Raad om geen zotten te zien

Die nimmer zot wil zien, moet deur en vensters sluiten,

Koom' nimmer uit zyn huis, en hou' er andren buiten;
Maar opdat hem zyn wensch onfeilbaar moog' gelukken

Sla hy de spiegels door zyn gansche huis aan stukken.

Opvallend vind ik het woordje *opdat* in de derde regel. Het lijkt immers een stuntelige verstoring van het ritme. Was Boddaert een slechte dichter? Dat is mogelijk. Maar ik wil liever aannemen dat Boddaert het woord heeft uitgesproken als 'ópdat', met klemtoon op de eerste lettergreep. Dat is dus anders dan wij het doen, want tegenwoordig ligt de klemtoon op de tweede lettergreep:

'opdát'. Is dat inderdaad aannemelijk? Bij deze veronderstelling loopt Boddaerts vers zonder horten of stoten.

ROOKVLEES EN ROODACHTIG

Wie op zoek gaat naar gegevens over de klemtoon bij voegwoorden, komt tot de verrassende ontdekking dat de woordenboeken het niet steeds met elkaar eens zijn. Dat zal voor een deel wel komen doordat er niet een heel duidelijk antwoord mogelijk is. Als ik naga waar ik zelf de klemtoon zou leggen, kom ik tot het volgende:

doordat: soms 'dóórdat', soms 'doordát'

nadat: soms 'nádat', soms 'nadát'

totdat: meestal 'tótdat', soms 'totdát'

voordat: meestal 'vóórdat', soms 'voordát'

Het woordenboek van Van Dale zegt bij *nadat*: "de klemtoon wisselt". Dat is niet onjuist, maar het verdient een beetje uitleg. Niet alle wisselende accenten zijn van dezelfde aard.

Neem het geval *rookvlees*. In sommige streken zegt men ‘róókvlees’ (en dan ook bijna iedereen) en in andere streken zegt men ‘rookvléés’ (en daar dan ook weer bijna iedereen). Het is een regionale variatie, maar daar wil ik het hier niet over hebben.

Er is nog een ander soort wisselend accent, zoals in de volgende zinnen (opgetekend uit de werkelijkheid):

- Het gaat niet om één probleem, het gaat om een heleboel problemén.
- Ik heb nooit beweerd dat ze rood is; hooguit rood-achtig.

Hebben de woorden *problemen* en *roodachtig* nu elk een wisselend accent? Niet echt. Uitsluitend in heel speciale situaties, als er contrast aangebracht moet worden (*probleem* tegenover *problemen*; *rood* tegenover *roodachtig*), horen we die nogal bijzondere accentuering. In wat volgt, laat ik alle regionale variatie en nadruks- en contrast-accenten buiten beschouwing.

TWEE APARTE WOORDEN

Bij de voegwoorden *doordat*, *nadat*, *voordat* en *totdat* zijn er, als gezegd, steeds twee mogelijkheden, maar bij *opdat* is het anders en hebben we slechts één mogelijkheid: *opdat* is altijd ‘opdát’. Hoe komt dat?

Ik veronderstel nu (en voel me daarin tamelijk zeker) dat in de vroegste situatie de klemtoon op de eerste lettergreep lag. Toen het namelijk nog in feite twee aparte woorden waren, iets wat ook het geval was bij voegwoorden als *doordat*, *nadat*, *voordat* en *totdat*. Oftewel, dat de beklemtoning ‘dóórdat’, ‘nádat’, ‘tótdat’, ‘vóórdat’ de oudere vorm is, en ‘doordát’, ‘nadát’, ‘totdát’, ‘voordát’ een vernieuwing.

Als mijn interpretatie van het vers van Boddaert correct is, dan heeft ook *opdat* het stadium gekend van klemtoon op de eerste lettergreep. De situatie bij *opdat* is dan niet wezenlijk anders dan die bij zijn soortgenoten, maar er is wel een faseverschil. Heeft het voegwoord *opdat* de genoemde verandering eerder doorlopen, of is ze hier eerder voltooid? En zo ja, waarom zou dat zo zijn?

Ik denk dat er een voor de hand liggende verklaring voor is. Vergelijk:

- *totdat* er niets meer van over was
- *tot* er niets meer van over was
- *voordat* hij opnieuw begint
- *voor* hij opnieuw begint

of toch minstens:

- *doordat* hij bleef zwijgen
- *door* zijn zwijgen
- *nadat* zijn broer vertrokken was
- *na* het vertrek van zijn broer

Daartegenover staat dan een zin als: ‘De Vlaamse Regering voorziet de nodige materialen ...

- ... *opdat* vaccinatiecentra kunnen starten’ (kan wel)
- ... *op* vaccinatiecentra kunnen starten’ (kan niet)

PARKEERPLAATS

De betekenis van *op* is zodanig geëvolueerd dat het niet meer in z’n eentje de betekenis van *opdat* kan dragen. Dat impliceert dat *opdat* niet langer aanvoelt als iets wat

bestaat uit meerdere delen. De andere genoemde voorzetsels (*door*, *na*, *voor* en *tot*) hebben met *-dat* erbij nog ongeveer dezelfde betekenis.

Het aardige van deze hypothese is dat ze ook nog niet-besproken gevallen kan verklaren: *omdat* en *zodat*. Die voegwoorden kennen ook maar één accentuering, namelijk ‘omdát’ en ‘zodát’, en ik denk dat dat samenhangt met de onmogelijkheid van herschrijvingen, zoals: ‘Oosterbekers konden hun eigen parkeerplaats niet op ...

- ... *omdat* een buurman de boel versperde’ (kan wel)
- ... *om* een boze buurman de boel versperde’ (kan niet)
- ... *zodat* hun auto’s bleven staan’ (kan wel)
- ... *zo* hun auto’s bleven staan’ (kan niet)

Doordat *om* en *zo* niet langer in hun eentje de betekenis van *omdat* en *zodat* kunnen dragen, worden ze ervaren als een ondeelbaar geheel. En daar hoort een andere accentuering bij.

UITSpraakwoordenboek

Nu ontbreekt nog één schakel in mijn redenering. Namelijk: klopt het dat *op* in vroeger tijd (ook wel) dezelfde betekenis kon hebben als het huidige *opdat*? Daarvoor gaan we te rade in onze historische woordenboeken. En ja, in het *Middelnederlandsch Woordenboek* vinden we inderdaad de voorbeelden die laten zien dat het vroeger zo was:

Eleasaruse (...) maecten si pape up tgone dat hise
bewachten soude
(letterlijk: ‘Lazarus maakten ze paus ‘op’ datgene
dat hij hen bewaken zou.’)

Voor de volledigheid nog dit: de overgang van klemtoon op de eerste naar klemtoon op de tweede lettergreep is niet van vandaag of gisteren. Dankzij het heiligenleven van St. Lutgart uit de dertiende eeuw, een lange tekst in keurige jamben, weten we dat *opdat* in die tijd een klem-

Opdat voelt niet langer
aan als iets wat bestaat
uit meerdere delen.

toon heeft op de tweede lettergreep. Misschien is het niet zozeer bijzonder dat de klemtoon naar achteren verschuift als wel dat bij sommige voegwoorden de klemtoon op de eerste syllabe zo lang mogelijk blijft.

Wat onze historische woordenboeken helaas niet doen, is vermelden waar vroeger de klemtoon lag. Nu is dat in veel gevallen natuurlijk niet bekend. Toch valt in heel wat gevallen de uitspraak wel min of meer te reconstrueren. Soms met vrij grote zekerheid (zoals hier bij *opdat*), soms meer hypothetisch. Het zou een prachtige aanvulling zijn op onze historische woordenboeken als iemand eens zou proberen een historisch uitspraakwoordenboek te maken. Het hoeft niet volledig te zijn. Maar het zou al mooi zijn als het de woorden besprak waarvan we de vroegere uitspraak wél kennen. ◀

De grammatica van Nederlandse Gebarentaal

Eind vorig jaar was het dan eindelijk zover. Na een jarenlange strijd van de dovengemeenschap kreeg de Nederlandse Gebarentaal (NGT) wettelijke erkenning. De meeste andere gebarentalen in de Europese Unie waren de NGT al voorgegaan – de Vlaamse Gebarentaal (VGT) is bijvoorbeeld al sinds 2006 een erkende officiële taal. Die VGT verschilt wezenlijk van de NGT: waar niet-doven aan weerszijden van de grens elkaar doorgaans prima verstaan, moeten Vlaamse en Nederlandse doven onderling meer moeite doen om elkaar te begrijpen.

VISUEEL DENKEN

“NGT is natuurlijk geen gesproken taal, maar een gebaarde taal. Daardoor kan grammatica ook in je gezichtsuitdrukkingen zitten.” Dat noemt Ulrika Klomp als het opvallendste verschil met gesproken taal. Zij schreef de afgelopen jaren een Engelstalige, wetenschappelijke grammatica van de NGT, waarop ze begin maart aan de Universiteit van Amsterdam promoveerde. “In het Nederlands maak je een zin bijvoorbeeld ontkennend met het woord *niet* of *geen*. In NGT zijn die woorden niet verplicht, maar je hoofd schudden is dat wel: dat is onderdeel van de grammatica. En bij vraagzinnen gebruik je een vragende mimiek, met je wenkbrauwen omhoog en je hoofd een beetje naar voren. De woordvolgorde ten opzichte van een ‘gewone’, stellende zin hoeft dan weer niet te veranderen, zoals in het Nederlands wel gebeurt. De intonatie zit als het ware in het gezicht.”

Die mimiek is voor horende leerders van de NGT over het algemeen lastig aan te leren. “Je moet een drempel over. Mij kostte dat ook veel moeite en nog steeds zal ik nooit het niveau bereiken van een echte dove gebaarder”, vertelt Klomp, die naast haar onderzoek lesgeeft in NGT. “Ook visueel denken is een uitdaging. Als horenden ben je geneigd netjes de Nederlandse woordvolgorde aan te houden, maar in gebarentaal kun je juist veel tegelijk zeggen. Bijvoorbeeld met welke snelheid een auto in een bepaalde richting over een hobbelige weg rijdt – dat kan in één gebaar.”

SAMENSMELTEN

Klomp schreef het grammaticaboek als onderdeel van een Europees project. “Binnen dat project worden alle grammatica’s op dezelfde manier omschreven, zodat vergelijken met andere gebarentalen straks makkelijker is”, vertelt ze. Bij het omschrijven kon ze voor een groot deel putten uit de resultaten van eerder onderzoek naar de NGT. Dat vulde ze aan met nieuw, eigen onderzoek.

“Ik heb ook veel gebruikgemaakt van het Corpus Nederlandse Gebarentaal, een grote verzameling video-opnames van verhalen en gesprekken tussen doven. Zonder die uitgebreide dataset had ik deze grammatica niet kunnen schrijven”, aldus Klomp. “Ik kon daarin veel voorbeelden zoeken van specifiek grammaticaal taalgebruik.” Assimilatie bijvoorbeeld, iets wat ook voorkomt in het Nederlands (het verschijnsel dat *opdracht* en *onweer* vaak worden uitgesproken als

Foto: Rick Koekoek

Ulrika Klomp: “Vergelijken met andere gebarentalen is straks makkelijker.”

‘obdracht’ en ‘omweer’). In de NGT zie je iets vergelijkbaars: daarin kunnen twee gebaren naar elkaar toe bewegen als ze snel na elkaar gevormd worden. “In het corpus vond ik voorbeelden waarbij de handvormen of de bewegingen samensmelten, of waarbij de locaties van twee gebaren dicht bij elkaar komen.”

AUTOMATISCH VERTALEN

Klomp's grammatica maakt dus vergelijkend onderzoek met andere gebarentalen mogelijk, maar de onderzoekster ziet nog meer toepassingen. “Dit is een momentopname: zo ziet de Nederlandse Gebarentaal er nu uit. In de toekomst kunnen we aan de hand hiervan kijken of er taalverandering heeft plaatsgevonden.” Naast wetenschappelijke ziet ze ook praktische mogelijkheden. “Denk aan lesmateriaal. Docenten kunnen mijn werk misschien niet direct als lesboek gebruiken, maar ze kunnen er wel voorbeelden uit halen. Of kijk naar technologische ontwikkelingen als automatische vertalingen: om een tekst om te kunnen zetten in NGT heb je de regels van de gebarentaal nodig. Daarnaast is het boek ook gewoon een goed naslagwerk. Het is niet per se heel toegankelijk voor de gewone lezer, maar op de bijbehorende website komt ook informatie in het Nederlands en in NGT.” Die site is te vinden via www.sign-hub.eu/grammar; en de afgelopen maanden deelde Klomp al verschillende bevindingen uit haar onderzoek via Twitter.

Een grammatica is eigenlijk nooit af, stelt Klomp. “Dingen veranderen weer na verloop van tijd. De grammatica van een taal omvat ook zó veel; dat is niet binnen een promotietraject af te ronden.” De komende tijd hoopt ze de grammatica te kunnen blijven aanvullen, naast haar huidige baan als onderzoeker bij Kentalis, een organisatie voor zorg en onderwijs voor mensen met een communicatieve beperking. “Gelukkig kan de grammaticawebsite altijd nog aangevuld worden.”

Hispanist, literatuurrecensent en vertaler
Maarten Steenmeijer bekijkt maandelijks wat
er gebeurt als er vertaald wordt.

Wit beroep

Mag een tekst van een zwarte schrijver alleen maar vertaald worden door een zwarte vertaler? Deze vraag werd voorpaginanieuws naar aanleiding van het besluit van uitgeverij Meulenhoff om Marieke Lucas Rijneveld te vragen ‘The Hill We Climb’ te vertalen, Amanda Gormans gospelachtige gedicht dat zij memorabel mooi voordroeg tijdens de inauguratie van president Joe Biden. De kwestie kwam niet helemaal uit de lucht vallen. Zo werd in december 2018 tijdens een avond in De Balie rond Jeanne Holierhoeks vertaling van *Peau noire, masques blancs* van de Martinikaanse schrijver Frantz Fanon vanuit de zaal geopperd dat dit boek door een zwarte vertaler vertaald had moeten worden.

Is dit hokjesdenken? Ja, zo was de teneur van veel reacties die de kritiek op Meulenhoffs keuze voor Rijneveld losmaakte. Bij vertalen gaat het om je inleven in een ander, bruggen slaan, muren slechten, niet met het doel de verschillen te ontkennen of de tegenstellingen weg te poetsen, maar elkaar meer te zien en beter te begrijpen. En om dat voor elkaar te krijgen heb je een goede vertaler nodig, wit of zwart.

De kwestie Gorman-Rijneveld maakte ook in het buitenland de tongen los. In *The Guardian* verscheen een genuanceerde, erudiete column van Kenan Malik, die naam maakte met boeken als *The Meaning of Race* en *Strange Fruit: Why Both Sides Are Wrong in the Race Debate*. Hij betreurt het dat identiteit tegenwoordig wordt beschouwd als een middel om je af te schermen van anderen, en zo “the possibilities of making more universal connections” in de weg staat. Volgens Malik is de raciale identiteit van een vertaler niet relevant voor het antwoord op de vraag of iemand geschikt is om Gormans poëzie te vertalen. Bijna tussen neus en lippen door tilt hij de kwestie naar een ander, relevanter plan door te stellen dat als het om racisme en marginalisering zou gaan, het argument niet zou moeten zijn dat een zwarte dichter een zwarte vertaler nodig heeft, maar dat er – ongeacht de kleur van de te vertalen schrijvers – meer zwarte vertalers zouden moeten zijn.

Een simpele blik in het vertalersbestand van het Expertisecentrum Literair Vertalen is voldoende om vast te stellen dat Malik een punt heeft. Een belangrijk punt, want vertalers met een kleur kom je vrijwel niet tegen onder de honderden vertalers die in dit bestand zijn opgenomen. Het heeft er dus alles weg van dat vertalen in Nederland een wit beroep is. Hoelang nog?

MAARTEN STEENMEIJER

De tijd hebben

“Hoe laat heb jij het?”, vroeg ik. Ik stond in het washok; mijn zoon kwam juist zijn kamer uit. Daar was zijn vertrouwde hoongelach weer. “Hoe-laait-heb-jij-het? Wat is dat voor een vraag?”, smaalde hij. Verbaasd keek ik hem aan, mijn armen vol met zijn schone T-shirts, onderbroeken en sokken (maat 48).

“Hoe laat is het!”, riep hij. “Niemand hééft het laat. Een tijdstip is toch niet relatief?” Ik had die snotneus nooit naar het gymnasium moeten sturen, maar ik begreep opeens wel wat hij bedoelde. Hij heeft ze niet meegemaakt, die tijden dat iedereen een verschillende tijd had. Onzekere tijden. Mooie tijden.

Mijn eerste horloge kreeg ik toen ik acht werd. Ik had toen al jaren horloges op mijn pols getekend; af en toe veegde ik met een vochtig gelikte wijsvinger de wijzers uit en tekende nieuwe, nadat ik aan een fortuinlijker klasgenootje had gevraagd hoe laat hij/zij het had op zijn/haar échte horloge. Mijn fictieve horloge liep dus altijd achter, maar dat deden de werkelijke horloges ook. Of ze liepen vóór. Er bestond nog geen ware tijd.

Daadkrachtige mensen, meestal mannen, zetten hun horloge af en toe gelijk met het nieuws op de radio. Soldaten, spionnen, bemanningen van duikboten zetten hun horloges gelijk met elkáár, vlak voor een levensgevaarlijke missie. Als je net een tijdbom onder het hoofdkwartier van een vijandige mogendheid had gelegd, wilde je wel synchroon met je makkers de aftocht blazen.

Toen ik zelf eenmaal een echt horloge kreeg, moest dat natuurlijk wel zo gelijk mogelijk lopen. Daartoe belde ik elke dag 002, waar een koele vrouwenstem dan sprak: “Bij de volgende toon is het 9 uur, 11 minuten en 50 seconden.” Het gerucht ging dat die mevrouw synchroon liep met de mythische ‘atoomklok in Braunschweig’. Dat bleek later niet waar te zijn: ze liep permanent twintig volle seconden achter! Er zijn staatsgrepen in minder tijd gepleegd.

Als je je horloge vergat op te winden, stond het al gauw stil. Op school viel er geen 002 te bellen, dus dan vroeg je aan een klasgenootje met het betrouwbaarste horloge: “Hoe laat heb jij het?”, zodat je je eigen klokje daarmee gelijk kon zetten.

“Snap je het nu?”, vroeg ik aan mijn zoon, die nog nooit een horloge heeft bezeten. “Nou, hoe laat heb je het?”

“Ik heb het niet laat”, antwoordde hij. “Ik heb het ook niet vroeg. Ik heb niks. Mijn telefoon is leeg.”

SYLVIA WITTEMAN

Elften en finten

In juli 2020 werd het heuglijke nieuws bekend dat onderzoekers bij de Haringvlietsluizen meerdere volwassen elften hadden gevangen. Die vissoort gold in de Rijn als uitgestorven, vanwege de slechte waterkwaliteit, maar bleek weer te zijn teruggekeerd. Elften zijn grote haringachtige zeevissen die de rivieren op zwemmen om in zoet water kuit te schieten, net als zalmen. Ze smaken ook als zalmen, zoals de arts Johan van Beverwijck al in 1636 constateerde: “Den Elft is de Salm niet van koleur, maer wel van visch en smaeck ghelijck.”

MEIVIS

Elften worden sinds zeker de dertiende eeuw in de Lage Landen gevangen en gegeten. De naam *elft* is waarschijnlijk verwant met het Latijnse *albus* ('wit'), dat we kennen van het leenwoord *album*; de vis is dus genoemd naar zijn witachtige of zilverachtige kleur.

Een vissoort die nauw verwant is aan de elft, is de fint. Het verschil met de elft is dat de fint een rij van vijf tot tien zwarte stippen op de flanken heeft. Die hebben ook voor zijn naam gezorgd: *fint* betekende eigenlijk 'de gespikkelde'. De naam is verwant met het Latijnse werkwoord *pingere* ('schilderen'). Aan het eind van de zestiende eeuw komt de vorm *vint* voor. Daarna wordt de vis pas aan het eind van de negentiende eeuw weer genoemd, dan als *fint*. Gezien het grote hiaat in de tijd is *fint* met *f* waarschijnlijk ontleend aan de Hoogduitse aanduiding voor de vis: *Finte*, en gaat het niet terug op de oudere Nederlandse naam *vint*.

Vanwege hun grote omvang werden elften en finten ook wel aangeduid met (*gespikkelde*) *reuzenharing*. Een andere benaming voor beide soorten is *meivis*, die verwijst naar het feit dat ze in de lente de rivieren op zwemmen. In het Duits is *Maifisch*, naast *Alse* (van de Latijnse

Witte vissen

Er zijn meer vissen genoemd naar hun witte kleur: de naam *wijting* is afgeleid van *wit*, en *blei* of *bleik* gaat terug op een Germaanse wortel *blei-* ('glanzen, schijnen'), waarvan ook *bleek* is afgeleid. *Alver*, de naam van een voorntje, is ontleend aan het Latijnse *albula* ('witvis'), een afleiding van *albus* ('wit').

De Russische *beloega*, de bekende leverancier van kaviaar, dankt zijn naam aan het Russische woord voor 'wit': *belyj*. De Nederlandse naam voor deze vis is *huso* of *steur*. Dezelfde oorsprong heeft de soortnaam *beloega* voor de witte dolfijn: geen vis, maar een kleine walvisachtige die in Arctische wateren leeft.

Illustratie: Frank Dam

naam *alosa*), zelfs de officiële naam voor de elft. De oude weerspreuk 'De eerste donder in maart vat de elft bij de staart' herinnert aan het moment waarop de elften de rivieren binnenzwemmen. In 1727 vermeldde Carolus Tuinman in zijn spreekwoordenboek de uitdrukking "Hy is zo hairig, als elft in den Mey", als aanduiding voor een twistziek, ruzieachtig iemand; *harig* betekent hier 'prikkelbaar', en Tuinman verklaarde de uitdrukking als: "in den Mei heeft die visch de meeste kleine graatjes, die als hairtjes, en moeyelyk aan den eeter zyn."

TWAALFT

Naast de elft bestaat er ook een niet-verwante vis die ooit de naam *twaalf* droeg. Het gaat om de gestreepte zeebaars. Net als elften en finten leeft hij in kustwateren en rivieren, maar niet in de Lage Landen: zijn leefgebied is rond de Atlantische Oceaan en Amerika. Kenmerkend voor de vis zijn de zes lengtestrepen over de flanken.

'De eerste donder in maart vat de elft bij de staart.'

Toen de Nederlanders zich in de zeventiende eeuw vestigden in Nieuw-Nederland, in het oosten van Amerika, kwamen ze met deze vis in aanraking, en zij duiden hem aan met *twaalf* of *twaalf*. Zeekapitein David Pietersz. de Vries beschreef de vis in 1655 als volgt: "Daer valt een soort van Vis die by onse Natie Twaelf ghenaemt wordt, heeft Schobben gelijkke Salm, dan daer loopen aen yder zijde ses swarte streken over, dat ick achte datse daerom Twaelften heten."

De vorm *twaalf* is gevormd naar analogie van *elft*, dat kennelijk in die tijd werd geassocieerd met *elf*. Dat blijkt uit de beschrijving van Amerikaanse vissoorten door een tijdgenoot, Adriaen van der Donck. Hij vermeldt dat de "twalf" ("het is lekker eten voornemelijk de hoofden") wat later in het seizoen gevangen wordt dan de elft, gevolgd door de "dertien", die volgens hem "redelijk goede Dis is wel ruym soo langh als een Cabeljauw maer niet soo lijvigh".

Welke vissoort wordt hier met *dertien* bedoeld? Dat blijft gissen, want verdere informatie ontbreekt helaas.

HANS BEELEN EN NICOLINE VAN DER SIJS

NAMEN

Chemelot

Het is een mooie, maar raadselachtige naam: Chemelot. Zo heet sinds 2002 een industriegebied in Zuid-Limburg waar men zich bezighoudt met technische vernieuwingen. Toen ik er voor de eerste keer over las, moest ik denken aan Frans aandoende namen in de trant van Chèvremont, Amby of Cadier – uit te spreken als ‘Sjeemelloo’, waarschijnlijk? Bij mij drong ook de gedachte aan *chemie* en *Duimelot* zich op.

Dat van de chemie klopt. In dit gebied staan immers de voormalige chemische fabrieken van DSM – en ter plaatse wordt Chemelot dan ook met de zachte Limburgse *g* uitgesproken. Maar waar komt de rest van deze naam vandaan? Volgens de Chemelot-website zijn er behalve *chemie* nog twee andere elementen: *lot* (Engels voor ‘plaats’) en “uiteraard” de naam van het mythische kasteel Camelot. Dit was de verblijfplaats van de Keltische koning Arthur, hoofdpersoon in de middeleeuwse verhalen van Chrétien de Troyes en andere schrijvers.

Foto: Rdbutcher / Wikimedia

Het terrein Chemelot bij Sittard-Geleen.

Waar die naam Camelot dan weer vandaan komt, is niet helemaal duidelijk. Een mogelijke plaats van herkomst is Colchester, waar het Keltisch-Romeinse Camulodunum gevonden is: het ‘fort van Camulus’. Camulus was een Keltische god. Maar er zijn twee problemen. Ten eerste heeft Chrétien de Troyes het niet over Camulodunum of een verfranse vorm daarvan, maar over Camaalot. Verder was de schrijver uiterst creatief in het bedenken van nieuwe verhalen en personages.

Of Camelot echt bestaan heeft, en waar het dan gelegen heeft, is dus

onduidelijk, maar één ding weten we wel: in Limburg lag het niet. Waarom zou je een industrieterrein “uiteraard” vernoemen naar een mythisch kasteel?

Wie flink zijn best doet, kan in fabriekspijpen best de gemetselde torens van weleer zien en in de containers de kantelen. Zware chemische industrie met een romantisch sausje van ridders en kastelen ... Het is een verbeeldingskracht waar Chrétien de Troyes nog een puntje aan kan zuigen.

RIEMER REINSMA

SPREEKWOORD

WETEN WAAR ABRAHAM DE MOSTERD HAALT

Van vindingrijke en succesvolle mensen kun je zeggen: ‘Die weten waar Abraham de mosterd haalt.’ Wie was die Abraham en waarom haalde hij mosterd?

De naam Abraham doet onmiddellijk denken aan Abraham uit de Bijbel, die van God de opdracht krijgt zijn zoon Isaak aan hem te offeren op de berg Moria. Abraham gehoorzaamt, laadt een bos brandhout op een ezel en gaat met Isaak op weg. Als ze bij de berg zijn aangekomen, bouwt hij een klein altaar, legt het brandhout erop en vervolgens Isaak. Op het laatste moment voorkomt God dat Abraham Isaak doodt.

Een bekende verklaring voor de herkomst van *weten waar Abraham de mos-*

terd haalt verwijst naar dit verhaal. Een oud woord voor een takkenbos of houtstapel is namelijk *mutsaard*. De ‘mutsaard’ waarop Abraham zijn zoon neerlegt, zou verbasterd zijn tot *mosterd*. Toch gaat deze verklaring mank. Om te beginnen komt dat woord *mutsaard* in geen enkele bijbelvertaling voor. Bovendien past de betekenis van de uitdrukking (‘vindingrijk zijn’) niet bij het verhaal: het neerleggen van het meegebrachte hout wordt helemaal niet beschreven als iets waar Abraham zijn vindingrijkheid voor nodig heeft.

Een andere uitleg is waarschijnlijker. Daarin staat de naam *Abraham* voor ‘een willekeurige man’ en *mosterd* gewoon voor de etenswaar. Om *mosterd*

gaan betekende in de zeventiende eeuw al in het algemeen ‘een boodschap gaan doen’. Abraham was dus waarschijnlijk iemand die je wel om een boodschap kon sturen.

Zo zit het dus, of toch niet? In het Duits bestaat namelijk de uitdrukking *wissen wo Barthel den Most holt*. *Most* betekent hier ‘jonge wijn’. Is deze uitdrukking misschien ook van invloed geweest? Het is allerm minst zeker. Bovendien is de herkomst van de Duitse uitdrukking ook onduidelijk. Zo blijft er toch een intrigerend los eindje over.

TAALADVIESDIENST

In 'Open podium' hebt u, lezers van *Onze Taal*, het voor het zeggen. Is u iets opgevallen? Wilt u iets kwijt? Laat het ons weten: openpodium@onzetaal.nl (of: redactie *Onze Taal*, Paleisstraat 9, 2514 JA Den Haag).

"NEUS, MOND EN KINDEREN"

HANS DAALE - BORCULO

Tegenwoordig worden er steeds vaker spraakcomputers ingezet, met steeds betere resultaten. Maar soms gaat er weleens wat mis. Bijvoorbeeld in de Amsterdamse metro, waar de reizigers gewezen worden op de eisen die de pandemie aan ons stelt. Ik hoorde daar onlangs dat iedereen verplicht is een mondkapje te dragen, te gebruiken voor het bedekken van "neus, mond en kinderen".

De programmeur die bij het maken van deze frivole tekst dienst had, heeft kennelijk de eerste lettergreep ingevoerd, en de computer verder het werk laten doen. Bij de Engelse tekst gaat het goed; daarin hoor je gewoon "nose, mouth and chin", en dat is ook logisch. 'Chindren' zijn er ook na de brexit nog steeds niet aan de andere kant van het Kanaal.

Maar is het wel een fout? Of zou de programmeur de reizigers in deze bedwelmende lockdown hebben willen vergasten op een heel bijzondere vorm van verrijnde Amsterdamse humor?

'IK LIEF JOU'

BEA CORREA - AMSTERDAM

Ik ben een Braziliaanse die al bijna dertig jaar in Nederland woont, en die geëmigreerd is uit liefde voor een man, een stad en een mentaliteit. Soms mis ik wat ik daar achterliet: familie en vrienden, meer knuffels, meer knoflook in het eten én een paar woorden.

Ja, woorden. Toen ik voor mijn inburgeringsexamen studeerde, realiseerde ik me dat er in het Nederlands woorden ontbreken die verband houden met liefde. Het ene woord *vriend* bijvoorbeeld wordt gebruikt voor vriendschap én liefde, wat ik altijd erg verwarrend vond; in het Portugees hebben we er twee heel verschillende woorden voor: *amigo* en *namorado*.

Maar mijn meest verbazingwekkende ontdekking was dat er geen werkwoord bestond waarmee we onze liefde konden uitdrukken. In plaats daarvan gebruiken Nederlanders het werkwoord *houden*, een hard, metaalachtig en multifunctioneel werkwoord dat afhankelijk van voorzetsels veel kan uitdrukken, inclusief grijpen en bezitten, acties die absoluut niet gerelateerd mogen zijn aan liefde.

Toen ik me verdiepte in het onderwerp, ontdekte ik dat er toch wel een werkwoord voor liefde was in ouder Nederlands: *lieven*, maar dat is in onbruik geraakt. Waarom? Waarom is er in het hedendaagse Nederlands geen plaats voor 'Ik lief jou'?

Ik wil niet meer 'Ik hou van je' zeggen, ik wil 'Ik lief jou' zeggen. En daarom ben ik een campagne begonnen om het werkwoord *lieven* opnieuw in de Nederlandse woordenschat te introduceren. Supporters kunnen een T-shirt met de tekst "Ik Lief Jou" aanschaffen bij Mindwhatyouwear.com.

GEEN ACTIEVE HERINNERING

ED IZEREN - DEN HAAG

Herinneringen aan iets hebben. Als oud-leraar Nederlands is mijn eerste associatie dat er iets aan deze uitdrukking mankeert. Uiteraard kun je 'ergens herinneringen aan hebben', maar als je wilt zeggen dat je iets niet vergeten bent, kun je beter zeggen dat je je 'iets herinnert'. Dat is de duidelijke variant. Waarom zou iemand dan toch kiezen voor de wazige mogelijkheid? Wellicht omdat hij een politicus is?

Maar taal is een levend wezen en ontwikkelt zich, en zo ontstaat de uitgebreide versie *ergens een actieve herinnering aan hebben*. Actieve herinnering roept bij mij een associatie op met mijn kindertijd, iets wat je na decennia nog

levendig voor de geest staat. Bijvoorbeeld je eerste doelpunt of kus. Ik zou nooit zeggen dat ik 'een herinnering heb aan' afgelopen weekend, laat staan 'een actieve'. Kan natuurlijk aan de wijn liggen.

Ik snap dat je als premier desgevraagd niet wilt zeggen dat je je ergens niets meer van herinnert. Dan laad je de verdenking van alcoholisme of alzheimer op je, hetgeen onverenigbaar is met het ambt. Met *geen actieve herinnering* dek je jezelf in. Immers, er is dan niets mis met je geheugen, maar het lag gewoon even op de bank te netflixen bij *House of Cards*.

Het kan ook gewoon Haags zijn. Overheidsdienaren lijden immers vaak aan beroepsdeformatie en spreken een taal die uitsluitend rond het Binnenhof wordt verstaan. Maar de Hagenezen die ik ken, zeggen als ze iets niet meer weten gewoon: 'Dah moejûh amûh frau fragûh, die doetûh baudsgappûh!'

In politiek Den Haag zijn ze dus verwikkeld in een taalstrijd. De rest van Nederland zette na het Kamerdebat op 1 april de tv uit en ging naar bed zonder actieve herinneringen aan een tijd waarin politiek nog over idealen ging. ◀

ZEPERD VAN DE MAAND

Hebt u weleens een taalblunder begaan? Meld ons die zeperd dan via zeperd@onzetaal.nl, en maak kans op het enige echte Onze Taal-zeepje.

STORING

FRANÇOIS HENDRICKX - AMSTERDAM

Ik had een paar probleempjes met mijn fotocamera. Niks ernstigs, maar ik wilde het opgelost hebben, dus ik dacht: kom, ik zet alle gedoe'tjes bij elkaar en laat het maken. Een van de problemen was dat wanneer ik filmde (wat zelden gebeurt), de camera na afloop bij het opslaan de melding "Storing" gaf in het scherm.

De filmpjes stonden vervolgens prima op de geheugenkaart, maar het voelde toch raar dat er een storing was bij het opslaan. Nog dezelfde dag werd ik gebeld door het reparatiebedrijf over die klacht. In welke taal had ik mijn menu's staan? "In het Engels", zei ik. "Ah", zei de medewerkster, en ik hoorde haar gewoon glimlachen. "Dan is er niets aan de hand. 'Storing', begrijpt u wel? 'I am storing', 'Ik ben aan het opslaan' ..."

Wie ontleden heeft geleerd, denkt misschien dat elke zin zich daarvoor leent. Maar nog niet alle raadsels zijn opgelost.

Verzoeken

Ontleden is een vak van zekerheden. Je moet soms even net het juiste trucje toepassen, maar je komt er altijd uit. Het gemakkelijkste trucje is nog het om het lijdend voorwerp van het meewerkend voorwerp te onderscheiden. Je moet niet in de valkuil trappen om de betekenis ‘lijden’ of ‘meewerken’ te gaan zoeken, want in ‘Jan bewondert Piet’ heeft Piet weinig te lijden en toch is hij lijdend voorwerp (het woord gaat dan ook terug op de oudere betekenis ‘ondergaan’), en in ‘Jan stuurt Piet een hatemail’ werkt Piet ongetwijfeld niet mee, maar hij is wél het meewerkend voorwerp. Je moet gewoon kijken of er een voorzetsel bij kan. Je kunt wel zeggen ‘Jan stuurt aan Piet een hatemail’ en niet ‘Jan bewondert aan Piet.’ Het weglaatbare voorzetsel is hét kenmerk van het meewerkend voorwerp.

Toch bestaat er onder taalkundigen grote onenigheid over de ontleding van ‘Jan verzoekt Piet om op tijd te komen.’ Wat is *Piet* daarin voor een zinsdeel? Niet een meewerkend voorwerp, want je kunt geen voorzetsel toevoegen: ‘Jan verzoekt aan Piet om op tijd te komen’ komt bijna nooit voor. Maar toch: als je van de beknopte bijzin *om op tijd te komen* het voornaamwoord *iets* maakt, lijkt het weer wel mogelijk: ‘Jan verzoekt iets aan Piet.’

Als je er een lijdende vorm van maakt, krijg je ‘Piet wordt verzocht om op tijd te komen.’ Is dat eigenlijk ‘Aan Piet wordt verzocht om op tijd te komen’? Dat is twijfelachtig, want je kunt van *Piet* ook *men* maken (‘Men wordt verzocht om op tijd te komen’). En ‘Aan men wordt verzocht om op tijd te komen’ is zeker fout. Het onderwerp van de lijdende vorm is in normale gevallen het lijdend voorwerp van de actieve constructie. Is *Piet* dan toch lijdend voorwerp?

Je zou het wel zeggen als je naar de oorsprong kijkt. Vroeger had *verzoeken* de betekenis ‘verleiden’ (‘in verzoeking brengen’). Je verzocht iemand *tót* iets. Daarin is *iemand* duidelijk lijdend voorwerp. Ook het Duitse *versuchen* heeft de vierde naamval.

Lijdend voorwerp dan dus? Maar wacht: als je van het werkwoord een zelfstandig naamwoord maakt, zou het lijdend voorwerp in een bepaling met *van* terecht moeten komen. Zeg je hier nu ‘Het verzoeken van Piet om op tijd te komen’ of ‘Het verzoeken aan Piet om op tijd te komen’? Dat is nog niet zo duidelijk. Maak je er *het verzoek* van, dan wordt het weer zeker *aan*.

De geleerden zijn het er dus niet over eens. Ontleden is een vak van onzekerheden.

PETER-ARNO COPPEN

De steen in de spellingpoel

“Het is zinloos om regels te behouden die spelproblemen onvermijdelijk maken”, schreef professor Dominiek Sandra op 6 maart in *De Standaard*. Hij stelde voor om de regels voor werkwoorden (de ‘d/t-regels’) af te schaffen. Sandra is psycholinguïst en lid van de spellingcommissie van de Taalunie. Je kunt dus denken wat voor steen hij in de kikkerpoel plompte die dag.

Ken je het filmpje met het balspel waarbij je moet tellen hoe dikwijls de spelers een bal aan elkaar doorgeven?*

 Aan het eind komt de confronterende vraag of je ook de beer hebt gezien die over het speelveld liep. Je kijkt opnieuw en ja: er danste iemand in een grotesk berenpak tussen de spelers. Dat je dáár blind voor was, komt door je concentratie op de gooibeurt. Je zou zelfs kunnen zeggen dat je minder kans maakte om de beer te zien naarmate je meer gefocust was op de opdracht. Ik vertel dit omdat het illustreert waarom we d/t-fouten maken.

Als je een tekst schrijft, moet je veel borden tegelijk draaiend houden. Je moet met de inhoud en de logica bezig zijn, je afvragen of de lezer alles zal begrijpen, de gepaste woorden kiezen, de zinnen goed bouwen, letten op de toon en de schrijfstijl, de samenhang, de lengte en de opmaak van je tekst. Spellende doe je op zo’n moment ‘op de automatische piloot’. Je denkt niet aan regels, je vertrouwt op het vaste woordbeeld. Dat lukt aardig, maar niet bij d/t-werkwoorden. Er klettert dan soms een bord aan scherven. Altijd achter je rug, want je was met iets anders bezig.

Toch kunnen velen een d/t-fout maar moeilijk geven. De regels zijn toch poepsimpel, zeggen ze. Dat zal wel. Als je eenmaal geleerd hebt dat we soms ‘wij wachtten’ schrijven, maar nooit ‘wij lachtten’. Als je weet waarom we schrijven ‘dan antwoordt je’, ‘je broer antwoordt je’ en ‘dan antwoordt je broer’. Waarom ‘geweest’ en toch ‘gevreest’? Waarom ‘gesurfd’ maar ook ‘gesurft’? Waarom ‘je werd’ maar ook ‘gij werdt’? Poepsimpel dus.

Akkoord, het is allemaal te leren. Maar om de regels ook *tóe* te passen heb je een minimum aan ‘werkgeheugen’ nodig. En dat zit tijdens het schrijven al boordevol, vandaar de fouten die we maken.

En zeker, je moet je teksten kritisch herlezen voor je op de ‘enter’-knop drukt. Omwille van alle aspecten die ik noemde. Er sluipen immers veel vervaarlijker beren door het beeld dan d/t-werkwoorden.

LUDO PERMENTIER

* Op YouTube: ‘Test your awareness: do the test’

SCHRIJFSELEN

Onder het motto “Niet schrijven, maar schrijfselen” zet taaldocent Jenny de Bode de lezers van haar boek *Tierelantaal* aan tot het schrijven van gedichten om het (taal)plezier – waarbij je je vooral niet moet laten hinderen door regels. Laat je fantasie en creativiteit de vrije loop, en dan ontstaat er vanzelf iets poëtisch, zo is haar gedachte. Ze vertelt hoe je inspiratie kunt opdoen bij jezelf en bij anderen, hoe je ‘het toegangsluik naar je herinneringen kunt vinden, over de muziek van taal en over de visuele vormgeving van je pennevruchten. Bovendien draagt ze een aantal genres aan – bekende als het kwatrijn, de haiku en het rondeel, maar ook door haar verzonnen vormen als het ‘sokkenrijm’, het ‘zintuiggedicht’, het ‘connect-gedicht’ en het ‘kabel-en-klotgedicht’. Kortom, zoals ze het zelf zegt: een boek over “creatief schrijven als avontuur”.

Tierelantaal. Een boek vol speelse schrijfrecepten is verschenen bij Uitgeverij Akasha en kost € 22,50 (gelijmd, 190 blz.). ISBN 978 94 6015203 0

LIEFDE VOOR HET NEDERLANDS

De Roemeense schrijfster Mira Feticu kwam zo’n vijftien jaar geleden naar Nederland, en heeft inmiddels zes persoonlijk getinte boeken in het Nederlands gepubliceerd. Haar jongste publicatie is *Liefdesverklaring aan de Nederlandse taal*. Hierin beschrijft ze in drieënveertig korte hoofdstukjes hoe ze van het Nederlands is gaan houden – niet omdat het zo’n mooie of fijne taal is, maar vooral omdat die nieuwe taal haar de kans geeft haar leven te veranderen, een verandering waar ze bewust voor koos toen ze Roemenië verliet. Feticu vertelt over haar moeilijkheden met het Nederlands – de lastige uitspraak en de ondoorgroondelijke ‘simpele’ woordjes als *zich*, *er* en *toe* – en hoe ze lange tijd het gevoel heeft dat ze een soort tussentaal spreekt. Behalve haar moeilijk-

heden met de taal komen ook haar problemen met het acclimatiseren in de Nederlandse cultuur aan de orde.

Liefdesverklaring aan de Nederlandse taal is een uitgave van De Geus en kost € 20,- (gelijmd, 224 blz.). ISBN 978 90 445 4368 1

DRS. P(UNT)

Het mooi verzorgde, rijkgeïllustreerde *Drs. P en de punt* gaat, anders dan de titel doet vermoeden, niet over ‘Drs. P en de punt’, maar én over Drs. P én over de punt. Weliswaar gaat historisch taalkundige Nicoline van der Sijs in haar beschouwing over ontstaan en geschiedenis van de punt ook in op de gedichten die Drs. P over leestekens schreef, maar dan toch meer als terzijde. En in vormgever Arno Baumans bijdrage over de punt in grafische ontwerpen (én op straatnaambordjes) komt de doctorandus al helemaal niet voor. Alleen de eerste bijdrage gaat over Drs. P – of eigenlijk over een correspondentie tussen hem en het Vlaardings TaalGenotschap.

Drs. P en de punt, onder redactie van Peter de Jong, is een uitgave van Stichting KunstKeten (gelijmd, 76 blz.). Het boek is te bestellen (voor € 20,- incl. porto) bij de uitgever: vlaardingsewoordsmederij@kpnmail.nl.

HET NIEUWE LEZEN

De nieuwe lezer, de nieuwste uitgave van de Stichting Lezen, onderzoekt het leesgedrag van jongeren. Die lezen anders dan hun (groot)ouders, doordat ze voornamelijk van het scherm lezen. Dat betekent niet alleen dat ze vrijwel geen boeken meer lezen, maar ook dat ze fragmentarischer lezen – want dat is een van de kenmerken van online lezen (bij ouderen net zo goed). Desondanks zijn ze dagelijks urenlang met tekst bezig, en ze lezen dus nog wel degelijk, aldus *De nieuwe lezer*, alleen dus steeds minder uit boeken, en in steeds kleinere eenheden. Of dat zorgelijk is, wordt in het midden gelaten.

De nieuwe lezer. Lezen in het digitale tijd-

perk, onder redactie van Eliane Segers en Roel van Steensel, is een uitgave van Eburon en kost € 16,- (gelijmd, 112 blz.). Een pdf van deze uitgave is gratis te downloaden via de website van de Stichting Lezen: www.lezen.nl. ISBN 978 94 6301 327 7

TAALKUNDE

Inleiding Nederlandse taalkunde geeft basisinformatie over allerlei deelgebieden van de Nederlandse taalkunde: ‘taal en cognitie’, fonetiek en fonologie, woordsoorten, morfologie, lexicologie, syntaxis, semantiek en pragmatiek, psycholinguïstiek, historische taalkunde en taalvererving. Het boek is bedoeld voor studenten, waarbij vooral ook rekening gehouden is met de ‘neerlandici extra muros’, dus niet-Nederlands-sprekende die Nederlands studeren aan buitenlandse universiteiten. Alle hoofdstukken worden afgesloten met oefeningen.

Inleiding Nederlandse taalkunde. Voor aankomende neerlandici intra en extra muros van Esther Ruigendijk e.a. Is een uitgave van Amsterdam University Press en kost € 24,99 (ingenaaid, 298 blz.). ISBN 978 94 6372 095 3

EN VERDER

- *Duidelijke taal, ook voor juristen!* van Leontine Tacoma. Tweede deel in de reeks ‘Professioneel communiceren, tips & tricks’, met puntsgewijze, praktische aanwijzingen voor het (her)schrijven van teksten. Eigen beheer, € 15,95 (gelijmd, 42 blz.). ISBN 978 90 82 8882 1 8
- *Alledaagse mijmeringen. Een keuze uit de onuitgegeven essays 1953-1956* van de beroemde filosoof Cornelis Verhoeven. Wijsgerige beschouwingen waarin de taal vaak een rol speelt, of die geheel over taal gaan – over het woordje *het* bijvoorbeeld. Damon, € 19,90 (ingenaaid, 160 blz.). ISBN 978 946340 291 0

Hoe vergaat het mensen die op latere leeftijd Nederlands leren?

Marisol Londoño Montoya

“In mijn vaderland Colombia heb ik Engels gestudeerd, en toen ik tien jaar geleden een tijdje in Nederland woonde, heb ik een cursus Nederlands gevolgd. Samen met mijn man organiseer ik voor Nederlandse bedrijven handelsmissies naar Midden- en Zuid-Amerika, en na voor mijn werk veel in het buitenland te zijn geweest, ben ik de afgelopen twee jaar weer voornamelijk in Nederland. Ik kan me in het Nederlands goed uitdrukken, maar nuances, dubbelzinnigheden of grapjes zijn nog altijd lastig. De intonatie, vooral de toon en het tempo, van het Nederlands verschilt enorm van het Spaans.

In mijn eigen taal spreek ik nagenoeg foutloos en met een uitgebreide woordenschat. Ook in het Nederlands wil ik graag correct spreken, en klassieke fouten voorkomen, zoals *die meisje* in plaats van *dat meisje*. Ik merk dat er in Nederland veel waarde wordt gehecht aan foutloos spreken en schrijven, en dat je het risico loopt als ‘minder intelligent’ te worden gezien als je taalfouten maakt, zeker zakelijk gezien. In Colombia is dat ook zo, maar daar is meer begrip (en waardering) voor anderstaligen die het Spaans machting proberen te worden. Toen ik bij een reisbureau werkte waar ik groepsreizen door Europa organiseerde voor groepen Amerikanen, was het op de Nederlandse vestiging niet de bedoeling dat ik (of mijn Hongaarse collega) de telefoon zou opnemen als Nederlandse klanten belden. Door mijn accent zouden die dan wellicht geen goede indruk van het bedrijf krijgen, zo was de gedachte. Inmiddels spreek ik een stuk beter Nederlands, maar nog steeds hou ik me veel meer in dan in mijn eigen taal, en spreek ik minder vrij, zeker ook in groepen.

Ik merk ook een cultuurverschil. In Nederland word je zeker zakelijk gezien geacht krachtig en ‘tough’ te zijn, terwijl in mijn cultuur juist beleefdheid, vriendelijkheid en vrouwelijkheid gewaardeerd worden, ook in het werk.

Soms zeggen mensen: ‘Je praat als Máxima.’ Ik weet dat ze het meestal als een compliment bedoelen, maar toch moet ik denken: o God, ik moet harder aan mijn Nederlands werken, haha. Dat valt niet altijd mee, ook omdat veel mensen hier de neiging hebben om mijn zinnen af te maken of in te vullen, of te switchen naar het Engels. Goed bedoeld, dat zeker, maar het maakt ‘oefenen’ niet makkelijk voor een andersstalige.”

Marisol Londoño Montoya woont tien jaar in Nederland. Ze is getrouwd met een Nederlandse man en heeft een tweejarige dochter. Ze organiseert handelsmissies, internationale evenementen en begeleidt bedrijven bij export.

Puzzel alle letters bij elkaar en stuur het gezochte woord voor 19 mei naar quiz@onzetaal.nl. U maakt dan kans op het Onze Taal-boekje *Meer dan 5000 venijnige dicteewoorden*. De winnaar van de vorige quiz (antwoord: *dorst*) is Regine Born uit Drie-huis. Zie www.onzetaal.nl/OTquiz voor alle deelantwoorden.

LETTER 1+2

In de volgende woorden ontbreken steeds dezelfde twee letters, in dezelfde volgorde. Welke?

bl**la c**ine
f**el
n**even l**el

LETTER 3

Welke letter ontbreekt er in de zin hierna als je de officiële spelling aanhoudt?

De ongeëvenaard eloquente linguïste, die louter kon denken in termen als abbreviaties, erata en accusatieven, blikte gestrest naar de renaissancistische architraaf toen haar stagiair peinsde of haar jacquet aangemerkt moest worden als kobalt of indigo.

LETTER 4+5

Sinds 1999, het jaar waarin deelnemers aan het Eurovisiesongfestival niet langer verplicht waren in de landstaal te zingen, heeft Nederland toch nog eenmaal een Nederlandstalig lied ingestuurd. Welk persoonlijk voornaamwoord zit er in de titel van dat lied?

LAATSTE LETTERS

Zoek de vier vaste verbindingen waarin de letter K steeds een hoofdrol speelt. Welke letters staan er achter de K in het enige woord dat niet gebruikt wordt?

NOCH KEES WAL HET NI KANNEN
KLAAR KLAAR ALS
KANT KOOS EEN KOSTE
KOST KLONTJE ZO
KRUIKEN

DE OPLOSSING:

1	2	3	4	5				
---	---	---	---	---	--	--	--	--

New York dicht bij legaliseren van cannabisgebruik

de Volkskrant

Leden die zeggen informatie niet te krijgen, dat er stukken ontbreken, daar wil ik mijn tanden in zetten.

ANP-bericht bij het aantreden van de nieuwe Tweede Kamer-voorzitter Vera Bergkamp

Pier Eringa, opgestapt bij vervoersbedrijf Transdev, heeft een bloedhekel aan bange bestuurders

Volkskrant.nl

“Wel witte asperges, maar niet op de klassieke manier? Maak er aardappel-salade van en serveer met zalm!”

Ah.nl

Folder Kruidvat

Droogteseizoen start met weinig neerslag

Waterforum.net

Gommers hekelt bij *Beau* dat het prikken in zijn ogen nog steeds onvoldoende op gang is gekomen.

Nieuws.nl

GELIEVE DE KLEUTERS TE BEGELEIDEN NAAR HET TOILET & DOOR TE SPOELEN AUB!

Kleuterschool in Sint-Truiden

Aan de vooravond van de Europese top donderdag en vrijdag hangt weer een *parfum de crise* rond de Europese Unie. Maar voorlopig wijst niets erop dat de eurosceptische partijen spinnen garen bij de vaccinatieproblemen.

De Standaard

Door Bill Gates gefinancierd project om zonlicht te dimmen in de ijskast

Ninefornews.nl

Nadat ik mijn haartransplantatiekliniek had overgedaan aan mijn dochter, ben ik al mijn tijd gaan besteden aan het verstrekken van eerlijke informatie over haar.

Volkskrant Magazine

ONZE TAAL 2021 • 5 PRIJS € 6,75 GRATIS VOOR LEDEN

